

Β'.

ΜΑΡΞΙΚΟΣ "Η ΕΠΙΣΤΗΜΟΝΙΚΟΣ ΣΟΣΙΑΛΙΣΜΟΣ

"Υπὸ τὸ ὄνομα «σοσιαλισμὸς» περιλαμβάνονται συνήθως, ἀφ' ἐνὸς μὲν οὶ διάφοροι τύποι σοσιαλισμοῦ οἱ δποῖοι προηγήθησαν τῆς ἔμφαντεως τοῦ Μαρξισμοῦ, καὶ ἀπεκλήθησαν ὑπὸ τοῦ Ιδρυτοῦ αὐτοῦ «οὐτοπικοί», — ἀφ' ἑτέρου δέ, δ ὑπὸ τοῦ τελευταίου τούτου διαμορφωθεὶς «Ἐπιστημονικὸς Σοσιαλισμός».

Ο παλαιότερος σοσιαλισμὸς ἔχαρακτηρίσθη πάρα τοῦ Κάρλ Μάρκ οὓς «οὐτοπικός», διότι ὁ σοσιαλισμὸς οὗτος εἶχε δημιουργήση τῆς φαντασίας του ἵνα ἰδεώδη τύπον δργανώσεως τῆς κοινωνίας, μὲ βάσιν τὴν κατάργησιν τῆς ἀτομικῆς ιδιοκτησίας καὶ τὴν κοινωνικοποίησιν τῶν μέσων τῆς παραγωγῆς, τοῦ δποίου ἐνόμιζε δυνατὴν τὴν ἐπιθολὴν καὶ τὴν πραγματοποίησιν διὰ μόνης τῆς πειθοῦς ἢ καὶ τῆς βίας. Ο Μάρκ ἤλεγξε σφόδρῶς τοὺς τοιούτους ἐφευρέτας ιδανικῶν πολιτειῶν, οἱ δποῖοι παρασυρόμενοι ἀπὸ καθαρῶς αἰσθηματικὰ ἐλαστήρια, παρεγνώριζον τὴν πραγματικότητα μέχρι σημείου ὥστε νὰ θεωροῦν ὡς δυνατὴν τὴν ριζικὴν μεταθολήν της διὰ μόνης τῆς δυνάμεως μιᾶς ιδέας! Διὰ τὸν ίδρυτὴν τοῦ Ἐπιστημονικοῦ σοσιαλισμοῦ, ἡ κοινωνία ὑπάκουει εἰς ἀκαταγωνίστους οἰκονομικούς νόμους, ἀσχέτους πρὸς οἰονδήποτε αἰσθηματικής πρὸς οἰανδήποτε ἔννοιαν δικαιοσύνης. Βεβαίως καὶ δι' αὐτὸν ἡ ἐπικράτησις τοῦ κομμουνισμοῦ ἐπὶ τῆς γῆς εἶναι ἀναπόφευκτος καὶ προσεχής. Πλὴν δμως δι' δλως διαφορετικὰς αἰτίας: ὁ σοσιαλισμὸς θὰ πραγματοποιηθῇ καὶ θὰ ἐπικρατήσῃ, δχι χάρις εἰς τὴν αὐθαίρετον βούλησιν ἀτόμων ἢ δμάδων, ἀλλὰ λόγῳ τῶν οἰκονομικῶν τάσεων ποὺ ἐνυπάρχουν εἰς τὸ σημερινὸν καπιταλιστικὸν καθεστώς, «ὡς σύστημα τὸ δποίον ἔχει βαθείας τάς ρίζας εἰς τὴν πραγματικότητα, εἰς τὴν σύγχρονον κοινωνικὴν ζωήν», καὶ τὸ δποίον «πρέπει νὰ προέλθῃ διὰ τῆς ἐπιδράσεως ἐσωτερικῶν δυνάμεων, ἐκ τῶν σπλάχνων τοῦ καπιταλιστικοῦ συστήματος, μὲ τὸν σκοπὸν νὰ τὸ ἀντικαταστήσῃ»¹. "Αν ἔλειπον αἱ τάσεις, αἱ δυνάμεις αῦται, ὁ σοσιαλισμός, ὁσονδήποτε καὶ ἀν ὑπετίθετο δίκαιος,

¹ M. Bourguin: Les systèmes Socialistes et l'évolution économique, 1926, σ. 4.

καὶ ήθικός, δὲν θὰ ἀπετέλει ἐλλείψει οἰκονομικῆς βάσεως, παρὰ «ὅνειρον ἀδυνάτου πραγματοποιήσεως».

‘Ο Ούτοπικὸς λοιπὸν σοσιαλισμὸς ἀντιτίθεται πρὸς τὸν Μαρξικὸν σοσιαλισμόν: διότι περιορίζεται εἰς τὸ νὰ καταγγέλῃ τὰς ἀδικίας τοῦ σημερινοῦ κοινωνικοῦ συστήματος ὑπὸ τὸ δποῖον τὸ μέγιστον μέρος τοῦ προϊόντος δὲν ἀνήκει εἰς ἐκείνους οἱ δποῖοι τὸ παράγουν, καὶ νὰ ἀπευθύνεται πρὸς τὴν συνείδησιν καὶ τὸ αἰσθημα τοῦ δικαίου διὰ τὴν ἀντικατάστασιν αὐτοῦ δι’ ἔτέρας δργανώσεως ἀνθρωπιστικωτέρας καὶ δικαιοτέρας, χωρὶς νὰ ἀσχολήται καθόλου μὲ τὴν μελέτην τῆς οἰκονομικῆς πραγματικότητος καὶ τῶν νόμων οἱ δποῖοι τὴν διέπουν. ’Ἐνῷ ἀντιθέτως διὰ τὸν Μαρξικὸν σοσιαλισμός, ἀδιαφορεῖ ἐάν τὸ ως ὅνω γεγονός τῆς ἐκμεταλλεύσεως τῶν ἔργατῶν ἀποτελεῖ ἢ ὅχι ἀδικίαν—διότι ἡ οἰκονομικὴ ζωὴ εἶναι ξένη πρὸς ήθικὰς ἐπιδιώξεις—καὶ ἐνδιαφέρεται μόνον διὰ τὴν ἀντικειμενικὴν μελέτην τῶν οἰκονομικῶν νόμων ποὺ διέπουν τὴν ἔξέλιξιν τῆς κοινωνικῆς ζωῆς: ἐκ τῆς μελέτης τῶν ἐν λόγῳ νόμων ἀποφαίνεται δτι τὸ τέλος τοῦ σημερινοῦ κοινωνικοῦ καθεστῶτος εἶναι μοιραίον καὶ ἀναπόφευκτον, καὶ συνεπείᾳ τούτου καλεῖ τοὺς προλεταρίους δπως διὰ τοῦ ἀγῶνος καὶ τῆς ἐπαναστάσεως ὑποθοηθήσουν τὴν καταλυτικὴν ἐνέργειαν τῶν ἀκαταγωνίστων νόμων, πρὸς δημιουργίαν μιᾶς νέας κοινωνικῆς μορφῆς ἢ δποία δὲν δύναται νὰ εἶναι παρὰ ἡ κομμουνιστική, χωρὶς δμως νὰ προεξιφλῇ τὴν λεπτομερῆ δργάνωσιν τοῦ ἀναμενομένου νέου καθεστῶτος καὶ χωρὶς «νὰ παρασκευάζῃ συνταγάς» περὶ τῆς πολιτείας τοῦ μέλλοντος, ἀφ’ οῦ αὗτη θὰ δημιουργηθῇ ἀφ’ ἐαυτῆς καὶ αὐτομάτως, ως ἀναγκαῖα συνέπεια ὑπερτάτων οἰκονομικῶν νόμων καὶ ὅνειρος τῆς συμβολῆς τῆς ἀνθρωπίνης ἐνέργειας¹. ’Ἐκ τοῦ λόγου τούτου ἀκριβῶς,—ἐκ τοῦ δτι δηλαδὴ ἀναγωρεῖ ἀπὸ τοὺς νόμους ποὺ διέπουν τὴν κοινωνικὴν πραγματικότητα καὶ ὅχι

¹ «Ἀπὸ τῆς στιγμῆς ταύτης, γράφει δ πιστὸς συνεργάτης τοῦ Κ. Μάρκ, Fr. Engels, δ σοσιαλισμὸς δὲν εἶναι πλέον ἡ τυχαία ἀνακάλυψις τούτου ἢ ἐκείνου τοῦ μεγαλοφυοῦς ἐγκεφάλου, ἀλλὰ καθίσταται τὸ ἀναγκαῖον ἀποτέλεσμα τῆς πάλης μεταξὺ δύο ιστορικῶς ἀναπτυχθεισῶν τάξεων, τῶν ἀστῶν καὶ τῶν προλεταρίων. Ἡ ἀποστολὴ δὲν συνίσταται πλέον εἰς τὴν κατασκευὴν ἐνδεικτικοῦ κοινωνίας δσον τὸ δυνατόν τελειοτέρου, ἀλλὰ εἰς τὴν ἔξετασιν τῆς ιστοριοικονομικῆς διαδοχῆς τῶν γεγονότων τῶν δποίων αἱ τάξεις αὗται καὶ δ ἀνταγωνισμὸς τῶν ἀποτελοῦν τὸ ἀναγκαῖον προϊόν καὶ εἰς τὴν ἀνακάλυψιν εἰς τοὺς οἰκονομικούς θρους δπως διεμορφώθησαν, τῶν μέσων πρὸς τερματισμὸν τῆς συγκρούσεως». (Fr. Engels: Socialisme utopique et Socialisme Scientifique, σ. 26 - 27).

ἀπό ἡθικῆς φύσεως ἐπιδιώξεις — ἀπεκλήθη «Ἐπιστημονικὸς Σοσιαλισμὸς» πρὸς διάκρισιν ἀπὸ τοῦ προηγουμένου¹.

Ἄλλὰ καὶ πρὸς τὸν Φιλελεύθερον Ἀτομισμὸν ἀντιτίθεται ώσαύτως δὲ Οὐτοπικὸς σοσιαλισμός: διότι ἀποκρούει «τὴν αὐτόματον ἀρμονίαν τῶν συμφερόντων» τὴν δποίαν πρεσβεύουν οἱ Φιλελεύθεροι οἰκονομολόγοι. Διότι δὲν δέχεται δτι τὸ ὑφιστάμενον κοινωνικὸν σύστημα εἶναι «τὸ φυσικὸν καὶ δριστικὸν σύστημα» τῶν ἀκαταλύτων κοινωνικῶν νόμων. Διότι φαντάζεται τὴν ἀληθῆ κοινωνικὴν δργάνωσιν ὡς πραγματοποιούμενην τὰς ίδεας τῆς ἡθικῆς καὶ τῆς δικαιοσύνης, τὰς δποίας ἀκριβῶς ἡ Κλασσικὴ οἰκονομία θεωρεῖνδας ξένας πρὸς τὴν λειτουργίαν καὶ τὰς ἐπιδιώξεις τῶν οἰκονομικῶν νόμων ποὺ διέπουν τὴν κοινωνικὴν ζωὴν¹.

Ο Οὐτοπικὸς δμως σοσιαλισμὸς ἔχει παύσει ἀπὸ πολλοῦ νὰ ἀποτελῇ τὴν κυριαρχοῦσαν μορφὴν σοσιαλισμοῦ, παραμερισθεὶς καὶ ἀπορροφηθεὶς σχεδὸν τελείως ἀπὸ τὸν Ἐπιστημονικὸν σοσιαλισμόν. Οταν σήμερον δμιλοῦμεν περὶ σοσιαλισμοῦ, ἔννοοῦμεν πρὸ παντὸς τὸν Μαρξικὸν τοιοῦτον, δὲ δποίος κυρίως θεμελιώνει τὴν κοινωνικὴν ίδεολογίαν τῆς συγχρόνου παγκοσμίου σοσιαλιστικῆς κινήσεως καὶ παρέχει τὰ συνθήματα ἀγῶνος εἰς τὰς διεθνεῖς ἐργατικὰς δργανώσεις. Περὶ αὐτὸν συγκεντροῦνται σήμερον, δσοι ἀκόμη βλέπουν εἰς τὴν κατάργησιν τῆς ἀτομικῆς ίδιοκτησίας τὴν ἀπελευθέρωσιν τῶν ἐργατικῶν τάξεων καὶ τὴν ἀναγέννησιν τῆς κοινωνίας. Εναντίον αὐτοῦ κυρίως διεξάγουν ἀδυσώπητον ἀγῶνα ἡ Φιλελεύθερα Οἰκονομικὴ Σχολὴ καὶ ἡ συντηρητικὴ ἀστικὴ ίδεολογία. Ενναι λοιπὸν ίδιαιτέρως ἐνδιαφέρουσα ἡ ἔξακριθωσις τῶν σχέσεων τοῦ Ἐπιστημονικοῦ Σοσιαλισμοῦ καὶ τοῦ Φιλελευθέρου Ἀτομισμοῦ, τῶν δύο τούτων ἀντιπάλων συστημάτων, καὶ ἡ μελέτη τῶν κοινῶν σημείων ἢ τῶν διαφορῶν των. Θὰ προσπαθήσωμεν κατὰ συνέπειαν κατωτέρω νὰ καθορίσωμεν τὰς γενικὰς τάσεις καὶ ἀρχὰς τοῦ Μαρξισμοῦ, διὰ νὰ δυνηθῶμεν μετὰ ταῦτα νὰ συγκρίνωμεν αὐτὰς πρὸς τὰς ἀντιστοίχους τῆς Ὁρθοδόξου οἰκονομίας.

¹ Ἡ δνομασία δφεύλεται εἰς τὸν Fr. Engels κατὰ 1877, δ δποίος προφανῶς ἐπεζήτησε θιὰ τούτου, δπως γράφει δ G. Sorel, «νὰ ἐπωφεληθῇ τὸ κόμμα του ἀπὸ τὸ ἀληθῶς ἔξαιρετικὸν κύρος ποὺ ἀπέκτησεν ἡ λέξις ἐπιστήμη μετὰ τὸν πόλεμον τοῦ 1870». Διὰ τῆς δνομασίας οἱ σοσιαλισταὶ ἡθέλησαν νὰ παραστήσουν πώς δ Μάρξ «εἶχε δημιουργήσει τὰς θεωρίας του ἐπὶ τῇ βάσει ἐπιδιώξεων ἀναλόγων πρὸς τὰς τῶν ἐπιστημόνων τῶν φυσικῶν ἐπιστημῶν», πρᾶγμα ποὺ ἀποτελεῖ «βασικὴν πλάνην» κατὰ τὸν G. Sorel. (G. Sorel: πρόλογος εἰς Art. Labriola: Karl Marx, σ. XIV, XV).

Τὸ Μαρξικὸν σύστημα, σύμφωνα πρὸς ὃσα μέχρι τοῦδε εἴπομεν, δέχεται μαζὶ μὲ τὴν Φιλελευθέραν οἰκονομίαν ὅτι ἡ κοινωνικὴ καὶ οἰκονομικὴ ζωὴ διέπεται ἀπὸ ἀναγκαῖους καὶ ἀκαταγωνίστους φυσικοὺς νόμους, ἀπαραθίάστους ἀπὸ τὴν θέλησιν τῶν ἀνθρώπων. Ταυτοχρόνως ὅμως δέχεται μὲ τὸν Οὐτοπικὸν σοσιαλισμὸν ὅτι ὁ κομμουνισμὸς θὰ ἐπικρατήσῃ τελικῶς ἐπὶ τῆς γῆς ὡς ἡ τελειστέρα μορφὴ τῆς ἀνθρωπίνης κοινωνίας. Τούτεστιν ἀπὸ μιᾶς μὲν πλευρᾶς ἀποτελεῖ ἀπλῆν συνέχειαν τῶν δύο αὐτῶν κοινωνικῶν συστημάτων· ἀπὸ ἄλλης ὅμως πλευρᾶς ἐκπροσωπεῖ ἀντιθέτως τὴν ἀντίδρασιν ἔναντίον καὶ τῶν δύο: διότι ἀφ' ἐνὸς μὲν ἀρνεῖται νὰ δεχθῇ, ὅπως οἱ Φιλελεύθεροι, τοὺς φυσικοὺς ἀκαταγωνίστους νόμους ὡς αἰωνίους καὶ ἀναλλοιώτους, καὶ συνεπῶς ὡς δημιουργοῦντας μίαν καὶ ἀκίνητον «φυσικὴν» κοινωνικὴν μορφήν, — ἀφ' ἑτέρου δέ, διότι ἀποκρούει τὸν ἰδεαλισμὸν τῶν Οὐτοπιστῶν σοσιαλιστῶν οἱ σποῖοι ἔξαγουν τὴν ἐπικράτησιν τοῦ σοσιαλιστικοῦ συστήματος ἐξ ὀρισμένων ἡθικῶν ἀρχῶν καὶ ἐπιδιώξεων. Δι’ αὐτὸν αἱ κοινωνικαὶ μορφαί, ἐφ’ ὃσον τὴν ἀνθρωπίνην κοινωνίαν διέπουν νόμοι αὐτοτελεῖς καὶ ἀπαραθίαστοι, ἀπορρέουν ὅχι ἐξ ἰδεῶν, ἀλλὰ ἐκ τῆς ἀναγκαῖας λειτουργίας τῶν ἐν λόγῳ νόμων. Οἱ νόμοι δὲ οὗτοι, ὡς νόμοι μεταβολῆς καὶ ἔξελίξεως, δὲν δημιουργοῦν ἔνα καὶ ὄριστικὸν κοινωνικὸν σύστημα, ἀλλὰ ἀντιθέτως μίαν σειρὰν κοινωνικῶν συστημάτων τὰ δποῖα διαδέχονται ἀλληλα μὲ ρυθμὸν καὶ μὲ ἀναγκαιότητα. Ἡ ἀποκάλυψις τοῦ ρυθμοῦ τούτου τῆς ἐναλλαγῆς τῶν κοινωνικῶν συστημάτων, δηλαδὴ ἡ ἀποκάλυψις τῶν νόμων τῆς ἔξελίξεως τῆς ἀνθρωπίνης κοινωνίας, ἀποτελεῖ τὸ ἔργον τῆς ἀληθοῦς «ἐπιστήμης». Ἐκ τῆς μελέτης τῶν ἐν λόγῳ νόμων, δ Κάρλ Μάρξ θὰ ἔξαγάγῃ τὴν ἐπικράτησιν τοῦ σοσιαλισμοῦ, ὅχι πλέον ὡς κατάκτησιν τῆς ἀνθρωπίνης θελήσεως καὶ ἐνεργείας, — ἀλλὰ ὡς ἀναγκαῖον ἀποτέλεσμα τῶν οἰκονομικῶν νόμων, τῶν νόμων ἀκριβῶς ἐκείνων ποὺ ἐπεκαλεῖτο μονοπωλιακῶς ὑπὲρ ἐαυτῆς ἡ Κλασσικὴ οἰκονομία. Ὁ νόμος ὡς ἐκ τούτου τῆς ἔξελίξεως τῆς ἀνθρωπίνης κοινωνίας — δ ἄλλως καλούμενος ἴστορικὸς ύλησμὸς — θὰ ἀποτελέσῃ κατ’ ἀνάγκην τὴν βάσιν τῆς Μαρξικῆς θεωρίας. Καὶ διὰ νὰ συλλάθωμεν, κατὰ συνέπειαν, σαφῶς τὰς γενικὰς γραμμὰς τῆς τελευταίας, πρέπει προηγουμένως νὰ κατανοήσωμεν καλῶς τὸν πρῶτον. Βεβαίως ὑπάρχουν καὶ οἱ ὑποστηρίζοντες ὅτι εἰς τὴν θεωρίαν τῆς «ἄξιας - ἔργασίας» πρέπει ν’ ἀναζητηθῇ ἡ ἀληθής βάσις τοῦ Μαρξικοῦ συστήματος. Ἀλλ’ ἐν τοιαύτῃ περιπτώσει ὁ Μαρξισμὸς θὰ ἐθασίζετο κατ’ οὖσαν ἐπὶ ἡθικῶν δεδομένων, δ δὲ σοσιαλισμὸς του θ’ ἀπετέλει καθαρὸν πρόσταγμα τῆς κοινωνικῆς ἡθικῆς, ἀφ’ οὗ

ἡ ἐν λόγῳ θεωρίᾳ ἀποφαίνεται ως γνωστόν, δτὶ δλαι αἱ ἀξίαι δημιουργοῦνται διὰ τῆς ἔργασίας καὶ δτὶ κάθε προϊὸν πρέπει ν' ἀνήκῃ ἐξ δλοκλήρου εἰς ἕκεῖνον ποὺ τὸ παράγει. Ἐὰν λοιπὸν θέσωμεν τὴν θεωρίαν τῆς «ἀξίας - ἔργασίας» ως κέντρον καὶ θεμέλιον τοῦ Μαρξισμοῦ, τότε πλέον «καταργοῦμεν ipso facto, δπως δρθῶς παρατηρεῖ ὁ V. Simkhnovitch, τὴν διαφορὰν μεταξὺ τοῦ ἐπιστημονικοῦ σοσιαλισμοῦ καὶ τοῦ οὐτοπικοῦ τοιούτου»¹, τὸν δποῖον οὐτοπικὸν σοσιαλισμὸν ὁ Κ. Μάρξ ἤλεγξεν ως γνωστὸν σφοδρότατα ἀκριθῶς διὰ τὰς ἡθικάς του τάσεις καὶ τὰ ἡθικά του ἐλατήρια². Βεβαίως κανεὶς δὲν εἶναι δυνατὸν νὰ ἀρνηθῇ τὴν ἐξαιρετικὴν σημασίαν ποὺ ἔχει διὰ τὸν Κάρλ Μάρξ ἡ θεωρία τῆς «ἀξίας - ἔργασίας» καὶ τῆς «ὑπεραξίας», τὴν δποίαν μάλιστα καὶ πρώτην ἀναπτύσσει εἰς τὸ ἔργον του «τὸ Κεφάλαιον»: ἀλλὰ τὴν θεωρίαν ταύτην ἔχρησιμοποίησεν ὁ Μάρξ ως βάσιν τῆς οἰκονομικῆς ἀναλύσεως τοῦ σημερινοῦ καπιταλιστικοῦ καθεστῶτος καὶ δχι ως μέσον δικαιώσεως τοῦ σοσιαλιστικοῦ συστήματος, τὸ δποῖον, παρὰ οἰανδήποτε ἡθικὴν αὐτοῦ ἀξίαν, θὰ προκύψῃ αὐτομάτως καὶ μοιραίως ἐκ τῆς ἐξελίξεως τῆς σημερινῆς οἰκονομικῆς πραγματικότητος, ἐξελίξεως τὴν δποίαν δύναται νὰ ἐξακριθώσῃ καὶ νὰ προσδιορίσῃ μόνον ὁ «ιστορικὸς υλισμός»³.

1 V. Simkhovitch: *Marxisme contre socialisme*, tr. 1919, σ. 24).

2 Ὁ Μαρξικὸς Σοσιαλισμὸς, δπως ἥδη εἴπομεν, ἀποκρούει τὴν ἡθικὴν βάσιν ἐπὶ τῆς δποίας στηρίζεται ὁ Οὐτοπικὸς τοιοῦτος καὶ εἰς τοῦτο ἔγκειται μία ἐκ τῶν οὐσιωδῶν διαφορῶν των. Συνεπῶς ἀποτελεῖ παραγνώρισιν τῆς οὐσίας του ἡ ἀπόδοσις εἰς τοῦτον ἐπιδιώξεων ἡθικῆς ἢ δικαιοσύνης. Ὁ Καθηγητὴς W. Sombart εἰς κριτικὴν ἐνός βιβλίου τοῦ J. Wolf σχετικοῦ μὲ τὸν Μαρξισμὸν, ως ἐξῆς κατακρίνει ἀνάλογον πλάνην τοῦ ἐν λόγῳ συγγραφέως: «Ο Wolf ὠφείλειν ἀμέσως καὶ πρὸ παντὸς νὰ ἐννοήσῃ δτὶ δ Μαρξισμὸς διακρίνεται ἀπὸ δλαι τὰ λοιπὰ σοσιαλιστικὰ συστήματα διὰ τῶν ἀντιθετικῶν του τάσεων. Εἰς δλόκληρον τὸν Μαρξισμὸν ἀπὸ τὴν ἀρχὴν ἔως τὸ τέλος δὲν εύρισκεται οὔτε μόριον ἡθικῆς, συνεπῶς καὶ ἡθικῶν κρίσεων ἢ ἐντολῶν. Οὐδαμοῦ δ Μάρξ βεβαιώνει πώς ἡ ὑπεραξία δὲν πρέπει νὰ ἀνήκει εἰς τὸν ἐπιχειρηματίαν ἢ δτὶ δ ἔργατης κέκτηται δικαιώματα ἐπὶ δλοκλήρου τοῦ προϊόντος τῆς ἔργασίας του.... Πᾶσα θεωρία ἢ πρακτικὴ τοῦ σοσιαλισμοῦ προϋποθέτει κατὰ τὸν Wolf τὸ δικαιώματα ἐπὶ δλοκλήρου τοῦ προϊόντος τῆς ἔργασίας: ἐὰν δ Wolf προσέθετεν: „ἐξαιρέσει τοῦ Μαρξισμοῦ,— θὰ ἔφθανεν εἰς τὴν ἀλήθειαν». (Archiv für Soziale Gezeitgebung und Statistik, 1892, τ. V, 489).

3 «Πραγματικῶς εἰς τὴν βάσιν δλοκλήρου τῆς Μαρξιστικῆς θεωρίας εύρισκεται ἡ υλιστικὴ ἀντίληψις τῆς Ιστορίας» δλαι δσοι ἐμελέτησαν σοθιαρῶς τὴν θεωρίαν ταύτην, συμφωνοῦν ἐπὶ τοῦ σημείου τούτου». (H. Sé e: *Matierialisme Historique et Interpretation économique de l'Histoire* 1927, σ. 39) — Ζρ. K. Kautsky: *Bernstein und das sozialdemokratische Programm*, 1889, σ. 15.— «Η θεωρία τῆς ἀξίας, γράφει δμοίως δ W. Sombart, εύρισκεται, οὕτως

Τί είναι δ «ιστορικός ύλισμός»; είναι ή θεωρία περὶ τῆς ἔξελιξεως τῆς κοινωνίας ποὺ ἀνέπτυξεν δ Κ. Μάρξ μαζὶ μὲ τὸν πιστόν του συνεργάτην Fr. Engels. 'Η ἀνθρωπίνη κοινωνία διὰ τούτους, δὲν παραμένει ἀκίνητος καὶ ἀμετάθλητος, ἀλλ' ἀντιθέτως ἔξελισσεται καὶ μεταμορφώνεται διερχομένη διὰ διαφόρων μορφῶν, διὰ διαφόρων φάσεων. 'Η ἐναλλαγὴ δύμως τῶν κοινωνικῶν τούτων φάσεων, ή διαδοχὴ τῶν κοινωνικῶν αὐτῶν μορφῶν, δὲν συντελεῖται ἀρρύθμως καὶ ἀτάκτως, ἀλλὰ κατὰ προσδιωρισμένον καὶ ἀμετάθλητον νόμον, κατὰ σταθερὸν καὶ ἀναλλοίωτον ρυθμόν: κατὰ τὸν διαλεκτικὸν ρυθμὸν ή νόμον. Τὸν διαλεκτικὸν ρυθμόν, οἱ ὅποια τοῦ Ἐπιστημονικοῦ Σοσιαλισμοῦ παρέλασθον ἀπὸ τὸν Γερμανὸν φιλόσοφον G. Hegel. Κατὰ τὸν τελευταῖον τοῦτον, ή οὐσία παντὸς ὅ,τι ὑπάρχει, ή ἀληθής πραγματικότης, είναι ή 'Ιδέα, ή ὅποια δὲν είναι ἀκίνητος καὶ σταθερά, ἀλλ' ἀντιθέτως κινεῖται συνεχῶς καὶ ἔξελισσεται, σύμφωνα πάντοτε πρὸς ἔνα λογικὸν ρυθμόν, τὸν διαλεκτικόν. 'Εξ αὐτοῦ δ Γερμανὸς φιλόσοφος ἀποφαίνεται δτὶ τὰ πάντα εἰς τὸν κόσμον—εἰς τὴν φύσιν καὶ εἰς τὴν ἀνθρωπότητα—κινοῦνται ὡσαύτως καὶ ἔξελισσονται, καὶ μὲ τὸν αὐτὸν πάντοτε ἀναλλοίωτον ρυθμὸν τῆς κοινῆς αὐτῶν οὐσίας, τῆς 'Ιδέας.

Τί είναι δ «διαλεκτικός» ρυθμὸς εἰς τὸν ὅποιον ὑπακούει, κατὰ τὸν Hegel, ή κίνησις τοῦ σύμπαντος; 'Ως ἔξῆς τὸν περιγράφει δ ἕδιος δ Κάρλ Μάρξ: 'Η κίνησις τοῦ καθαροῦ λόγου (τῆς 'Ιδέας) συνίσταται εἰς τὸ νὰ τίθεται, νὰ ἀντιτίθεται καὶ νὰ συντίθεται, νὰ διατυπώνεται ὡς θέσις, ὡς ἀντίθεσις, ὡς σύνθεσις, ή ἀκόμη νὰ βεβαιώνεται, νὰ αὐτοαρνήται, νὰ ἀρνῆται τὴν ἀρνησίν του.... 'Αφ' ής στιγμῆς (δ λόγος) τεθῆ ὡς θέσις, ή θέσις αὐτή, ή σκέψις αὐτή, ἀντιτιθεμένη πρὸς ἔαυτὴν διπλασιάζεται εἰς δύο ἀντιφατικὰς σκέψεις, τὸ θετικὸν καὶ τὸ ἀρνητικόν, τὸ ναὶ καὶ τὸ ὄχι. 'Η πάλη τῶν δύο αὐτῶν ἀνταγωνιστικῶν στοιχείων τῶν ἐγκλειομένων εἰς τὴν ἀντίθεσιν, συνιστᾶ τὴν διαλεκτικὴν κίνησιν. "Οταν τὸ ναὶ καθίσταται ὄχι, ὅταν τὸ ὄχι καθίσταται ναὶ, ὅταν τὸ ναὶ καθίσταται συγχρόνως ναὶ καὶ ὄχι, τὰ ἀντίθετα ἔξισορροποῦνται, ἔξουδετεροῦνται ἀμοιβαίως καὶ ἀλληλοπαραλύονται: ή συγχώνευσις τῶν δύο αὐτῶν ἀντιθετικῶν σκέψεων συνιστᾶ μίαν νέαν σκέψιν, ή ὅποια είναι μία σύνθεσις ἔκεινων. 'Η νέα αὕτη σκέψις ἀνελίσσεται ἀκόμη

εἰπεῖν, εἰς τὴν περιφέρειαν τοῦ Μαρξικοῦ συστήματος,... καὶ είναι περιττὴ ή ἔξετασις αὐτῆς πρὸς ἀπόδειξιν τοῦ εύθραύστου τοῦ ἐν λόγῳ συστήματος... 'Ἐὰν θέλωμεν νὰ πλήξωμεν εἰς τὴν καρδίαν τὸ Μαρξικὸν σύστημα, πρέπει νὰ ἀποδείξωμεν τὸ ἀσύστατον τῶν ἔξελικτικῶν θεωριῶν ποὺ διδάσκει' (W. S o m b a r t : Deutscher κλπ. σ. 131.).

εἰς δύο ἀντιφατικὰς σκέψεις αἱ δποῖαι συγχωνεύονται μὲ τὴν σειράν των εἰς μίαν νέαν σύνθεσιν. Ἐκ τῆς παραγωγικῆς ταύτης ἐργασίας γεννᾶται μία δμάς σκέψεων. Ἡ ἐν λόγῳ δμάς σκέψεων ἀκολουθεῖ τὴν ίδιαν διαλεκτικὴν κίνησιν μὲ τὴν ἀπλῆν κατηγορίαν καὶ ἔχει ως ἀντίθεσιν μίαν ἀντιφατικὴν δμάδα... “Οπως ἀπὸ τὴν διαλεκτικὴν κίνησιν τῶν ἀπλῶν κατηγοριῶν γεννᾶται ἡ δμάς, ἔτσι καὶ ἀπὸ τὴν διαλεκτικὴν κίνησιν τῶν δμάδων γεννᾶται ἡ σειρά καὶ ἐκ τῆς διαλεκτικῆς κινήσεως τῶν σειρῶν γεννᾶται δλόκληρον τὸ σύστημα»¹. Ἡ διαλεκτικὴ ἐπομένως κίνησις, συνίσταται κατὰ τὸν Hegel—σύμφωνα μὲ τὴν ἔξηγησιν τοῦ Μάρκ—ἐν πρώτοις μὲν εἰς μίαν βεβαίωσιν—τὴν θέσιν—ἡ δποία παρέχει ἀφορμὴν εἰς μίαν ἄρνησιν—τὴν ἀντίθεσιν,—ἥτις προκαλεῖ εἰς τὴν πρώτην ἔνα ἀνταγωνισμὸν καὶ μίαν κρίσιν. Ἀμφότεροι οἱ δροὶ οὗτοι μετὰ ταῦτα, ἐνσωματοῦνται τελικῶς εἰς μίαν ἀνωτέραν ἐνότητα—τὴν σύνθεσιν—ἡ δποία συγχωνεύει καὶ ἐναρμονίζει «τὰς δύο ἀντιφατικὰς πλευρὰς εἰς μίαν νέαν κατηγορίαν»². Θέσις λοιπόν, ἀντίθεσις, σύνθεσις, εἶναι δ διαλεκτικός ρυθμὸς δ δποίος κατὰ τὴν Ἐγελιανὴν φιλοσοφίαν ἀποδίδει τὴν ἔξέλιξιν τῆς σκέψεως, τῆς Ἰδέας, καὶ συνεπῶς τοῦ σύμπαντος, ύλικοῦ καὶ πνευματικοῦ³. Τὸν διαλεκτικὸν τοῦτον ρυθμὸν δ Κάρλ ΙΙάρκ θὰ ἐφαρμόσῃ ἐπὶ τῆς ἀνθρωπίνης κοινωνίας διὰ νὰ προσδιορίσῃ τὴν ἔξέλιξιν αὐτῆς. Θὰ τὸν ἐφαρμόσῃ δμως πρὸς τοῦτο, ἐπὶ τῆς κοινωνικῆς «πραγματικότητος» καὶ ὅχι ἐπὶ τῆς κοινωνικῆς «φαινομενικότητος». Διότι δ ἰδρυτὴς τοῦ Ἐπιστημονικοῦ Σοσιαλισμοῦ, ἀκολουθῶν καὶ εἰς αὐτὸ τὸν Hegel, δέχεται δμοίως καὶ τὴν ὑπὸ τούτου καθιερωθεῖσαν διάκρισιν μεταξὺ «φαινομένου» καὶ «πραγματικότητος». «Πραγματικότης» δμως εἰς τὴν κοινωνίαν διὰ τὸν Μάρκ—καὶ ἔδω ἀρχίζει ἡ πρώτη διαφωνία του—δὲν εἶναι ἡ Ἰδέα, δπως διὰ τὸν διδάσκαλον αὐτοῦ. Πέραν τῶν ίδεῶν, ἡ ἀληθής κοινωνικὴ πραγματικότης πρέπει ν' ἀναζητηθῇ κατὰ τὸν καινοτόμον μαθητήν, εἰς τὸ σύνολον τῶν ύλικῶν γεγονότων ποὺ ἀπαρτίζουν τὸν κόσμον τῆς παραγω-

1 K. Marx: *Misere de la Philosophie*, σ. 153 - 154.

2 K. Marx: *Ἐνθ. ἀν.* σ. 160.

3 Ὁ Λένιν θεωρεῖ τὴν διαλεκτικὴν ως τὴν ἔξέλιξιν μέσῳ τῆς «ἐνότητος τῶν ἀντιθέτων». «Μόνη ἡ ἀντίληψις αὕτη, προσθέτει, μᾶς ἔξηγει τὴν «αὐτοδυναμικὴν» ποντὸς δτὶ ὑπάρχει, μᾶς παρέχει τὴν κλεῖδα τῶν ἀποτόμων κινήσεων, τῶν διακοπῶν τῆς συνεχείας, τῶν μεταθολῶν κατευθύνσεων μόνι; αὕτη μᾶς κάμνει νὰ κατανοῶμεν τὴν καταστροφὴν τῶν παλαιῶν πραγμάτων καὶ τὴν γένεσιν τῶν νέων. Ἡ πάλη τῶν ἀρχῶν ποὺ ἀποκλείονται ἀμοιβαίως εἶναι ἀπόλυτος, τῆς κινήσεως, τῆς ἔξελίξεως οὔσῶν ἀπολύτων». (V. Lenin: *Oeuvres Complètes*, τ. XIII, σ. 324 - 326).

γῆς. Τούτων ἀπλῆ ἀντανάκλασις εἰς τὸν ἀνθρώπινον ἔγκεφαλον εἶναι αἱ Ἰδέαι¹. Τὴν διαλεκτικὴν λοιπὸν μέθοδον τοῦ Hegel, θὰ ἐφαρμόσῃ ὁ Μάρξ ἐπὶ τῶν ὄλικῶν οἰκονομικῶν γεγονότων,— ἀφ' οὗ ταῦτα ἀποτελοῦν τὴν κοινωνικὴν «πραγματικότητα»— καὶ ὅχι ἐπὶ τῶν Ἰδεῶν, αἵτινες συνιστοῦν μόνον τὸ «φαινόμενον»: θὰ τὴν ἐφαρμόσῃ, ὅπως λέγει ὁ Ἰδιος, «ἀντεστραμμένη», ἐννοῶν διὰ τούτου ὅτι δὲν θὰ ἀναχωρήσῃ ἐκ τῶν Ἰδεῶν διὰ νὰ καταλήξῃ εἰς τὰ γεγονότα,— ὅπως ὁ Hegel — ἀλλ᾽ ἀντιστρόφως θὰ προσπαθήσῃ ἐκ τῆς διαπιστώσεως τῶν πραγματικῶν δεδομένων νὰ ἔξαγαγή τὰς Ἰδέας.

Διὰ τῆς ἐφαρμογῆς τῆς διαλεκτικῆς ἐπὶ τῆς κατ' αὐτοὺς κοινωνικῆς πραγματικότητος, ὁ K. Μάρξ μαζὶ μὲ τὸν Fr. Engels, θὰ φθάσουν εἰς τὴν ἀποκάλυψιν τῆς πορείας ποὺ ἀκολουθεῖ ἡ ἔξελιξις τῆς ἀνθρωπίνης κοινωνίας². Σύμφωνα μὲ τὴν θεωρίαν των, τὰ ὄλικὰ οἰκονομικὰ γεγονότα εἶναι ἔκεινα ποὺ καθορίζουν καὶ ἔξηγοῦν ἀπάσας τὰς ἐκδηλώσεις τῶν ἀνθρωπίνων κοινωνιῶν. «Ολα τὰ κοινωνικὰ φαινόμενα— πνευματικά, ἡθικά, καλλιτεχνικά— καὶ ὅλοι οἱ κοινωνικοὶ θεσμοί— νομικοί, πολιτικοί— εἶναι ἀποτέλεσμα ἔξελίξεως τῆς δποίας αἱ αἰτίαι πρέπει ν' ἀναζητηθοῦν εἰς τοὺς ὅρους τῆς οἰκονομικῆς ζωῆς, καὶ ίδιαιτέρως εἰς τὰ ὄλικὰ μέσα τῆς παραγωγῆς. «Αἱ ἔρευναι μου, ὅπως ὁ Ἰδιος ὁ K. Μάρξ ἔξηγει, κατέληξαν εἰς τοῦτο τὸ ἀποτέλεσμα, ὅτι αἱ νομικαὶ σχέσεις ὅπως καὶ αἱ κρατικαὶ μορφαί, δὲν δύνανται νὰ ἔρμηνευθοῦν οὕτε ἀφ' ἔκατων, οὕτε διὰ τῆς ἀξιούμενης παγκοσμίου ἔξελίξεως τοῦ ἀνθρωπίνου πνεύματος, ἀλλὰ μᾶλλον ὅτι ἔχουν τὰς ρίζας των εἰς

¹ «Κατὰ τὸν Μάρξ τὰ πράγματα δὲν ἀπορρέουν ἀπὸ τὰς Ἰδέας, ἀλλ' αἱ Ἰδέαι ἀπὸ τὰ πράγματα. Ἡ Ιστορία καὶ ἡ πολιτικὴ οἰκονομία δὲν ἔξαρτῶνται ἀπὸ τὴν φιλοσοφίαν, ἀλλὰ ἡ φιλοσοφία ἔξαρτᾶται ἀπὸ τὴν Ιστορίαν καὶ τὴν πολιτικὴν οἰκονομίαν». (J. Jaurès: Les Origines du Socialisme Allemand, σ. 86).

² Ο F. Engels ἀπὸ μετριοφροσύνην ὅπως πάντοτε, ισχυρίζεται ὅτι μόνος ὁ Μάρξ εἶναι ὁ ἐφευρέτης τοῦ Ιστορικοῦ ὄλισμοῦ: «ὁ Μάρξ πρῶτος ἀνεκάλυψε τὸν μεγάλον νόμον τῆς Ιστορικῆς κινήσεως». (F. Engels: Πρόλογος εἰς K. Marx: Der Achtzehnte Brumaire des L. Bonaparte). Παρὰ τὸν ισχυρισμὸν δυνας τοῦτον φαίνεται πιθανώτερον πώς ὁ Engels διὰ τῆς μελέτης του περὶ τῆς «Καταστάσεως τῶν ἔργατικῶν τάξεων ἐν Ἀγγλίᾳ» (1845), ἔδωκε πρῶτος ἀφορμὴν εἰς τὴν θεμελίωσιν τοῦ Ιστορικοῦ ὄλισμοῦ. (Ch. Andler: Le Manifeste Communiste de Marx et Engels, τ. II, σ.35). Ο Ἰδιος ὁ Μάρξ γράφει ὅτι „Engels «εἶχε φθάσει εἰς τὸ ίδιον ἀποτέλεσμα (εἰς τὸν Ιστορικὸν ὄλισμὸν) μαζὶ μὲ ἐμὲ δι' ἄλλης δόσοῦ». (Πρόλογος εἰς Kritische Randglossen zu dem Artikel: Der König von Preussen und die Sozialreform. F. Mehring: Literarische Nachlass).

τοὺς ὄλικοὺς δρους τῆς ζωῆς, τοὺς ὅποίους δ Hegel κατὰ τὸ παράδειγμα τῶν "Αγγλων καὶ τῶν Γάλλων τοῦ XVIII αἰώνος, περιλαμβάνει συνολικῶς ὑπὸ τὸ ὄνομα «πολιτικὴ κοινωνία», δτὶ ἐξ ἄλλου ἡ ἀνατομία τῆς πολιτικῆς κοινωνίας πρέπει νὰ ζητηθῇ εἰς τὴν πολιτικὴν οἰκονομίαν... Τὸ γενικὸν ἀποτέλεσμα εἰς τὸ ὅποιον ἔφθασσε καὶ τὸ ὅποιον, ἀπαρχή, ἐπιτευχθέν, ἔχρησίμευσεν εἰς τὰς μελέτας μου ως μίτος, δύναται συνοπτικῶς νὰ διατυπωθῇ ως ἐξῆς: εἰς τὴν κοινωνικὴν παραγωγὴν τῆς ζωῆς αὐτῶν οἱ ἀνθρωποι συνάπτουν ὠρισμένας σχέσεις ἀναγκαίας, ἀνεξαρτήτους τῆς θελήσεως των, σχέσεις παραγωγῆς, ποὺ δινταποκρίνονται πρὸς ὠρισμένον ἐπίπεδον ἀναπτύξεως τῶν ὄλικῶν παραγωγικῶν δυνάμεων. Τὸ σύνολον τῶν παραγωγικῶν τούτων σχέσεων ἀποτελεῖ τὸν οἰκονομικὸν σκελετὸν (*unterbau*) τῆς κοινωνίας, τὴν πραγματικὴν βάσιν ἐπὶ τῆς ὅποίας ὑψοῦται ἔνας νομικός καὶ πολιτικὸς ὑπερσκελετὸς (*oberbau*)¹ καὶ πρὸς τὴν ὅποιαν ἀντιστοιχοῦν καθωρισμέναι κοινωνικαὶ μορφαὶ συνειδήσεως. Ο τρόπος παραγωγῆς τῆς ὄλικῆς ζωῆς καθορίζει τὴν πορείαν τῆς κοινωνικῆς, πολιτικῆς καὶ πνευματικῆς ζωῆς. Δὲν εἶναι ἡ συνείδησις τῶν ἀνθρώπων ἡ καθορίζουσα τὴν ὕπαρξιν αὐτῶν, ἀλλ' ἀντιθέτως ἡ κοινωνικὴ τῶν ὕπαρξις καθορίζει τὴν συνείδησίν των»².

Τοιουτοτρόπως, αἱ ὄλικαι δυνάμεις τῆς παραγωγῆς εἶναι αἱ καθορίζουσαι καὶ δημιουργοῦσαι τὰς κοινωνικὰς σχέσεις τῶν ἀνθρώπων, αἴτινες πάλιν παράγουν τὰς ἀρχὰς αὐτῶν καὶ τὰς ἰδέας. Αἱ δὲ μεταβολαὶ τῶν ἐν λόγῳ ὄλικῶν δυνάμεων παραγωγῆς, ἀποτελοῦν τὰς πραγματικὰς ἀφορμὰς καὶ τὰς πραγματικὰς αἰτίας τῶν μεταβολῶν καὶ τῶν μεταμορφώσεων τῆς κοινωνικῆς ζωῆς: ἀποκτῶντες δηλ. οἱ ἀνθρωποι νέας παραγωγικὰς δυνάμεις καὶ μεταβάλλοντες κατόπιν τούτου τὸν τρόπον τῆς παραγωγῆς των, μεταβάλλονταν ταυτοχρόνως δλας τὰς κοινωνικὰς τῶν σχέσεις καὶ μετ' αὐτῶν «τὰς ἀρχὰς, τὰς ἰδέας, τὰς κατηγορίας των»³. 'Επομένως αἱ

¹ Προφανῶς δ ἴστορικὸς ὄλισμός, πρέπει νὰ διασταλῇ ἀπὸ τὰς διαφόρους θεωρίας, ποὺ ὑποστηρίζουν τὴν ἐπίδρασιν τοῦ ἐξωτερικοῦ φυσικοῦ περιβάλλοντος ἐπὶ τῶν κοινωνικῶν θεσμῶν, ἥθων καὶ ἀντιλήψεων. "Οπως παρατηρεῖ δ J. E. Spenlé: «ἔικενο ποὺ ἐννοεῖ δ ἴστορικὸς ὄλισμός νὰ φέρῃ ἀποκλειστικῶς εἰς φῶς, δὲν εἶναι αἱ ἐκ τοῦ φυσικοῦ περιβάλλοντος μόνιμοι ἐπιδράσεις αἱ ὅποιαι καθορίζουν μίαν κατάστασιν προσαρμογῆς σχετικῶς σταθεράν, ἀλλὰ αἱ ἀκατάπαυστοι μεταμορφώσεις αἱ προκαλούμεναι ἀπὸ τὸ τεχνητὸν περιβάλλον ποὺ εἶναι προϊὸν τῆς ἀνθρωπίνης ἐργασίας καὶ τῆς ἀνθρωπίνης βιομηχανίας». (Spenlé: La Pensée Allemande, 1934, σ. 132).

² K. Marx: Zur kritik der politischen Oeconomie, XI.

³ Marx: Misère de la Philosophie, 1998, σ. 155 - 156.

κοινωνίαι ἔξελίσσωνται, ὅχι ἐπὶ τῇ βάσει ίδεων δικαιοσύνης ή προόδου, μέσῳ τῆς ἐλευθέρας βουλήσεως τῶν ἀνθρώπων, ἀλλὰ ὑπὸ τὴν ὅθησιν τῆς ἔξελίξεως τῶν δυνάμεων παραγωγῆς αἱ ὄποιαι προσδιορίζουν καὶ τὴν ἀνθρωπίνην βούλησιν καὶ τὰς ίδεας. Ἐπειδὴ δὲ διὰ τοῦ ὅρου «ύλικαὶ δυνάμεις παραγωγῆς», οἱ δημιουργοὶ τοῦ Ἐπιστημονικοῦ Σοσιαλισμοῦ ἐννοοῦν τὰ «ύλικά», τὰ «μηχανικὰ μέσα» ποὺ χρησιμοποιεῖ ἡ ἀνθρωπίνη ἐργασία πρὸς παραγωγήν¹, ἐπεται δτὶ διὰ τούτους, ἡ ἀποκάλυψις τοῦ νόμου τῆς ἔξελίξεως τῶν μηχανικῶν μέσων τῆς παραγωγῆς σημαίνει καὶ τὴν ἀποκάλυψιν τοῦ νόμου τῆς ἔξελίξεως τῆς ἀνθρωπίνης κοινωνίας.

Πῶς ἔξελίσσονται τὰ «μηχανικὰ μέσα» διὰ τῶν ὄποιων λαμβάνει χώραν ἡ παραγωγή, κατὰ τοὺς Μάρξ καὶ Engels; Ἡ ἔξέλιξις τῶν μηχανικῶν μέσων παραγωγῆς συντελεῖται κατὰ τούτους «αὐτομάτως»², ὑπὸ τὴν ὅθησιν τῶν «φυσικῶν» ἀκαταγωνίστων νόμων τῆς παραγωγῆς καὶ κατὰ ρυθμὸν καθωρισμένον τὸν ὄποιον μᾶς ἀποκαλύπτει ἡ διαλεκτική.— Πρῶτον μέσον παραγωγῆς διὰ τὸν ἀνθρωπὸν ὑπῆρξε τὸ ἐργαλεῖον, τὸ ὄποιον εἶναι «φυσικὸν ἀντικείμενον» ποὺ «ἀποθαίνει ὅργανον τῆς ἐργασίας μας»³. Μετὰ τοῦτο ἐνεφανίσθη ἡ μηχανή, ἡ ὄποια εἶναι «μηχανικὸν ἐργαλεῖο» ἢ συνδυασμὸς τοιούτων «προσλαμβάνων τὴν κατάλληλον κίνησιν»⁴. Καὶ μετὰ ταύτην ὁ μηχανισμός, δοτις

¹ «Οτι διακρίνει τὰς οἰκονομικὰς ἐποχάς, δὲν εἶναι ἐκεῖνο ποὺ κατασκευάζεται ἀλλὰ δ τρόπος καὶ τὰ μέσα τῆς κατασκευῆς.... Μεταξὺ τῶν μέσων ἐργασίας ἐκεῖνα τὰ ὄποια εἶναι καθαρῶς μηχανικά καὶ τῶν ὄποιων τὸ σύνολον δύναται ν' ἀποκληθῆ τὸ δστεῶδες καὶ μυϊκὸν σύστημα τῆς παραγωγῆς, ἀποτελοῦν τὰ κατ' ἔξοχὴν διακριτικὰ χαρακτηριστικά μιᾶς κοινωνίκης ἐποχῆς». (K. Marx: Das Kapital, Stuttgart, 1914, I, VII, 135).

² Ἡ ἔξέλιξις τῶν μέσων παραγωγῆς κατὰ τὸν Μάρξ εἶναι αὐτόματος. (R. Αροτ: Les rapports de la politique et de l'économie dans le Marxisme, σ. 33). Γενικῶς ἀλλως τε ἡ διαλεκτικὴ ἔξέλιξις εἶναι αὐτόματος ἢ «αὐτοκίνητος» κατὰ τὸν Μαρξισμόν. Max Raphaél: Zur Erkenntnistheorie der Konkreten Dialektik, 1934, σ. 173).

³ K. Marx: Kapital, I, VII.

⁴ «Ἡ μηχανὴ εἶναι ὀργανισμὸς ὁ ὄποιος, ἀφ' οὗ δεχθῆ τὴν κατάλληλον κίνησιν, ἐκτελεῖ τὰς ἐργασίας τὰς ὄποιας ἔξετέλει προηγουμένως ὁ ἐργάτης μὲ μιάλογα ἐργαλεῖα. Οὐδεμίαν σημασίαν έχει δὲν ἡ κινητήριος δύναμις προέρχεται ἀπὸ τὸν ἀνθρωπὸν ἢ ἀπὸ ἀλλην μηχανήν... Ἡ μηχανὴ ἡ ὄποια χρησιμεύει ὡς ἀφετηρία τῆς βιομηχανικῆς ἐπαναστάσεως, ἀντικαθιστᾶ τὸν ἐργάτην ὁ ὄποιος χειρίζεται τὸ ἐργαλεῖον, θιά μηχανισμοῦ ἐργαζομένου ταύτοχρόνως μὲ μάζαν ἐργαλείων δμοίων ἢ μιαλόγων καὶ τιθεμένων εἰς κίνησιν διὰ μιᾶς ολασδήποτε δυνάμεως». (K. Marx: Ενθ. δν. XV § 1).

ἀποτελεῖ «συνδυασμὸν μηχανῶν» κινούμενον αὐτομάτως.¹ Ή τοι-
αύτη ἔξελιξις ἀπὸ τοῦ «ἔργαλείου» εἰς τὴν «μηχανήν» καὶ ἀπὸ τῆς
«μηχανῆς» εἰς τὸν «μηχανισμόν», «ύπακούει εἰς τὴν φιλοσοφίαν τῆς
ἀντιφάσεως»: διότι, δπως ἔνηγεῖ δ F. Mentré, «ἡ διάκρισις τὴν
δποίαν εἰσήγαγεν δ Μάρξ μεταξὺ μηχανῆς καὶ μηχανισμοῦ, ἀντα-
ποκρίνεται πρὸς τὴν Ἐγελιανήν ίδεαν τῆς μεσολαβείταις²: δ
μηχανισμὸς εἶναι ἀνώτερος τῆς μηχανῆς, διότι ἡ δρᾶσις τῆς κινη-
τηρίου δυνάμεως «μεσολαβείται» εἰς αὐτὸν διὰ μιᾶς μηχανικῆς
μεταβολῆς αὐτεως. Κατὰ τὸν Μάρξ ἡ «μεσολάθησις» διακρίνει
τὴν δρθιλογιστικὴν ἐνέργειαν ἀπὸ τὴν ἔνστικτον τοιαύτην. Εἰς τὴν
ἀνθρωπίνην ἔργασίαν, ἡ βιολογικὴ προσπάθεια «μεσολαβείται» ἐν
πρώτοις διὰ τοῦ ἔργαλείου. Κατόπιν εἰς τὴν μηχανήν, τὸ ἔργαλεῖον
ἀποδαίνει «μεσολαβητικὸς δρος» ἀνεξάρτητος τῆς βιολογικῆς προσ-
παθείας. Τέλος ἡ μηχανή μὲ τὴν σειράν της, εἶναι μεσολαβητικὸν
στοιχεῖον τοῦ μηχανισμοῦ. Τούτεστιν, ἡ ἀνθρωπίνη ἔργασία τρι-
πλῶς μεσολαβείται ὑπὸ τῆς συγκεκριμένης σκέψεως: α) εἰς τὸ
ἔργαλεῖον, β) εἰς τὴν μηχανήν καὶ γ) εἰς τὸν μηχανισμὸν δ ὅποιος
χάνει τοῦ λοιποῦ τὸν χαρακτῆρα τῆς βιολογικῆς προσπαθείας³.

Ἐργαλεῖον λοιπόν, μηχανή, μηχανισμός, εἶναι
αἱ τρεῖς φάσεις διὰ τῶν δποίων διέρχεται κατὰ διαλεκτικὴν ἀναγ-
καίότητα ἡ ἔξελιξις τῶν μέσων παραγωγῆς⁴. Ἐκάστη ἐκ τῶν φά-
σεων αὐτῶν ἀντιστοιχεῖ πρὸς ώρισμένον τρόπον ἔργασίας⁵ καὶ

1 «Τὰ διάφορα εἰδικὰ ἔργαλεῖα τῶν μεμονωμένων ἔργατῶν... μετατρέ-
πονται εἰς ἔργαλεῖα εἰδικῶν μηχανῶν, ἐκάστη τῶν δποίων ἀποτελεῖ ίδιαίτερον
δργανὸν πρωριαμένον δι' ίδιαιτέρων λειτουργίαν εἰς τὸ σύστημα μηχανῶν ή
μηχανισμὸν... "Ἐν σύστημα μηχανισμοῦ σχηματίζει καθ' ἐαυτὸ δένα τεράστιον
αὐτόματον, ἀφ' ἣς στιγμῆς κινεῖται δι' ἐνὸς κινητῆρος ἀφ' ἐαυτοῦ κινουμέ-
νου...». (K. Marx : Ἐνθ. δν. I, XV § 4, 359).

2 Ἡ «μεσολάθησις» ἀντιστοιχεῖ πρὸς τὸν Ἐγελιανὸν μέσον δρον τῆς «ἀρνή-
σεως», δρ. κατωτ.

3 F. Mentré: *Une these de K. Marx sur le développement du machinisme. Revue d'économie Politique.* 1937. σ. 1221.

4 Ὁ διαλεκτικὸς οὗτος ρυθμὸς τῆς ἔξελιξεως τῶν μηχανῶν «εἶναι ἀντι-
θετος πρὸς τὴν πραγματικὴν αὐτῶν ἔξελιξιν, δπως ἀποδεικνύει δ F. Mentré:
Ἐνθ. δν. σ. 1225 κ. ἐ.

5 «Εἰς τὴν μικρὰν βιομηχανίαν ἡ διαίρεσις τῆς ἔργασίας εἶναι καθαρῶς ὑπο-
κειμενική: εἶναι συνδυασμὸς μεμονωμένων ἔργατῶν. Εἰς τὸ σύστημα μηχανῶν, ἡ
μεγάλη βιομηχανία δημιουργεῖ παραγωγικὸν δργανισμὸν ἀπολύτως ἀντικει-
μενικὸν ή ἀπρόσωπον, τὸν δποῖον δ ἔργατης εύρισκει εἰς τὸ ἔργοστάσιον ὡς
ὅλικὸν δρον ἔτοιμον τῆς ἔργασίας του. Εἰς τὴν ἀπλῆν συνεργασίαν καὶ εἰς ἔκει-
νην ἀκόμη ποὺ βασίζεται ἐπὶ τῆς διαιρέσεως ἔργασίας, ἡ ἔξαλειψις τοῦ μεμο-
νηγὸν ἀκόμη ποὺ βασίζεται ἐπὶ τῆς διαιρέσεως ἔργασίας, ἡ ἔξαλειψις τοῦ μεμο-

συνεπάγεται ωρισμένας σχέσεις ίδιοκτησίας, συνεπώς δὲ καὶ ωρισμένον ἐπ' αὐτῶν βασιζόμενον κοινωνικὸν σύστημα. Ἡ μετάθεσις δὲ ἀπὸ τῆς μιᾶς εἰς τὴν ἄλλην τῶν ἐν λόγῳ φάσεων, ἔχει ως δναγκαῖον ἀποτέλεσμα τὴν ἀποσύνθεσιν καὶ τὴν ἀνατροπὴν τῶν παλαιῶν σχέσεων ίδιοκτησίας — καὶ συνεπῶς καὶ τοῦ ἐπ' αὐτῶν θεμελιωθέντος κοινωνικοῦ συστήματος — καὶ τὴν παρασκευὴν καὶ δημιουργίαν νέων προσιδιαζουσῶν σχέσεων ίδιοκτησίας καὶ κατ' ἀκολουθίαν νέου κοινωνικοῦ συστήματος. Τοιουτοτρόπως εἰς τὸ «ἔργαλεῖον» μὲ τὴν μικρὰν παραγωγὴν του, ἀντιστοιχεῖ τὸ Φεουδαρχικὸν ἢ Προκαπιταλιστικὸν σύστημα εἰς τὸ δποῖον ἐν ἀρχῇ ὁ παραγωγός, καί τοι ἔργαζόμενος μόνος καὶ προσωπικῶς τὰ ἔργαλεῖα του, διετέλει ὑπὸ τὰ δεσμὰ τῆς δουλοπαροικίας καὶ τῶν συντεχνιῶν ἡ αὔξησις δμως τῶν ἀναγκῶν τῆς ἀγορᾶς, καταστήσασα ἀνεπαρκῆ τὸν τρόπον τοῦτον τῆς παραγωγῆς, συνέτριψε ταχέως τοὺς φεουδαρχικοὺς περιορισμοὺς καὶ «ἀντεκατέστησε τὸ φεουδαρχικῶς κατοχυρωμένον ἐπάγγελμα διὰ τῆς μικρᾶς βιοτεχνίας»¹ Θεμελιουμένης «ἐπὶ τῆς ίδιωτικῆς ίδιοκτησίας τῶν ἔργατῶν ἐπὶ τῶν μέσων τῆς παραγωγῆς, ἐπὶ τῶν ἔργαλείων»². Ἐν τούτοις «αἱ ἀγοραὶ συνεχῶς ηύξανοντο» καὶ ἐπολλαπλασιάζοντο : ἡ ἀνακάλυψις νέων χωρῶν καὶ ἡ διεύρυνσις τῆς καταναλώσεως, κατέστησαν πάλιν ἀνεπαρκῆ διὰ τὴν ίκανοποίησιν τῶν ἀναγκῶν της, τὰ ὑφιστάμενα μέσα παραγωγῆς. Ως ἐκ τούτου, ἥρχισεν ἡ ἀνάπτυξις νέων παραγωγικῶν μέσων, τῶν μηχανῶν, αἱ δποῖαι λόγῳ τῆς συσσωρεύσεως τῶν κεφαλαίων ποὺ ἀπῆτουν καὶ λόγῳ τῆς ἐπὶ τὸ αὐτὸ συγκεντρώσεως τῆς διηρημένης πλέον ἔργασίας ποὺ ἐπέθαλλον, ἥλθον εἰς ἀντίθεσιν «πρὸς τοὺς ὅρους κατὰ τοὺς δποίους ἡ Φεουδαρχικὴ κοινωνία παρῆγε καὶ ἀντίλλασσε τὰ προϊόντα της, πρὸς τὴν φεουδαρχικὴν ὀργάνωσιν τῆς βιομηχανίας καὶ βιοτεχνίας, μὲ μίαν λέξιν πρὸς τὰς σχέσεις τῆς φεουδαρχικῆς ίδιοκτησίας»³. Συνεπέᾳ τῆς ἀντίθέσεως αὐτῆς, τὸ φεουδαρχικὸν σύστημα ἀπεσυνετέθη καὶ ἔξεμηδενίσθη «διὰ τῆς μεταβολῆς τῶν ἀτομικῶν καὶ κατεσπαρμένων μέσων παραγωγῆς, εἰς συγκεντρωμένα παρὰ τῆς κοινωνίας μέσα», «διὰ τῆς μεταμορφώσεως τῆς μικρᾶς καὶ εἰς πολλὰ ἄτομα ἀνηκούσης ίδιοκτησίας,

λον ή ήττον συμπτωματική. 'Ο μηχανισμός δμως δὲν λειτουργεῖ... παρὰ μέσω τῆς δύπλης κοινοῦ ή κοινωνικοποιημένης έργασίας'. (Κ. Μαρξ: Ένθ. ἀν. I, XV, § 1).

¹ K. Marx-F. Engels: Manifest der Kommunistischen Partei, § 1.

² K. Marx: *Kapital*, I, XXVI, § VII.

3 Marx-Engels: Manifest.

εἰς τεραστίαν ἴδιοκτησίαν μερικῶν»¹. Τοιουτότρόπως εἰς τὴν μῆχανὴν ἀντιστοιχεῖ πλέον τὸ Καπιταλιστικὸν σύστημα μὲ τὴν συγκεντρωμένην ἔργασίαν καὶ μὲ τὴν καπιταλιστικὴν ἴδιοκτησίαν, δηλαδὴ μὲ τὴν ἴδιοκτησίαν ἐπὶ τῶν μέσων τῆς παραγωγῆς, ὅχι τῶν ἔργαζομένων ταῦτα, ἀλλὰ τῶν καπιταλιστῶν, «ἡ ὁποία ἴδιοκτησία κατ' οὐσίαν βασίζεται ἐπὶ τῆς ἐκμεταλλεύσεως τῆς ἔργασίας τῶν ὄλλων»². Ἀλλὰ καὶ εἰς τὸ νέον καθεστώς, νέα καὶ ἀνάλογος πρὸς τὴν ἐπὶ τοῦ προηγουμένου, συντελεῖται ἔξελιξις: τὰ μηχανικὰ μέσα, λόγῳ τῆς διεθνοποίησεως τῶν ἀγορῶν, ἔφθασσαν εἰς τοιοῦτον καταπληκτικὸν βαθμὸν τελειοποίησεως καὶ ἀναπτύξεως καὶ μαζὶ μὲ αὐτὰ ἡ συγκέντρωσις τῶν κεφαλαίων καὶ ἡ κοινωνικοποίησις τῆς ἔργασίας, ὥστε πλέον ὁ τρόπος κτήσεως αὐτῶν, ἡ μορφὴ ἴδιοκτησίας των, «ν' ἀποτελῇ ἐμπόδιον διὰ τὴν ἀνάπτυξιν» καὶ τὴν δμαλὴν ἔξελιξιν τῶν νέων παραγωγικῶν δυνάμεων, δπως καταφανῶς ἀποδεικνύουσν αἱ οἰκονομικαὶ κρίσεις αἱ ὄποιαι, περιοδικῶς ἐμφανιζόμεναι, «ῷθοῦν ὀλόκληρον τὴν κοινωνίαν εἰς τὴν ἀταξίαν καὶ ἀπειλοῦν αὐτὴν τὴν ὑπαρξίαν τῆς ἀστικῆς ἴδιοκτησίας»³. Εἶναι λοιπὸν προφανὲς ὅτι τὸ καπιταλιστικὸν σύστημα μὲ τὴν ἀτομικὴν αὐτοῦ ἴδιοκτησίαν, εύρισκεται εἰς ἀντίθεσιν πρὸς τὰ σύγχρονα παραγωγικὰ μέσα, δηλαδὴ πρὸς τὸν μῆχανισμόν, ὁ ὄποιος δὲν δύναται νὰ ζήσῃ καὶ ν' ἀναπτυχθῇ παρὰ μόνον μὲ «τὴν κοινωνικὴν ἴδιοκτησίαν», δηλαδὴ μὲ τὸν Κομμουνισμόν. Ο Μηχανισμὸς τούτεστι, παρασκευάζει τὸν Κομμουνισμόν, καθ' οἶον τρόπον τὸ Ἐργαλεῖον παρεκεύασε τὸν Φεουδαρχισμὸν καὶ ἡ Μηχανὴ τὸν Καπιταλισμόν.

Σύμφωνα λοιπὸν μὲ τὸν «Ιστορικὸν 'Υλισμόν», ἡ κατὰ τὴν Ἐγελιανὴν διαλεκτικὴν ἔξελιξις τῶν μέσων παραγωγῆς συνεπάγεται τὴν κατὰ τὴν αὐτὴν·δόδὸν ἔξελιξιν τῶν μορφῶν ἴδιοκτησίας τῶν ἐν λόγῳ μέσων καὶ δι' αὐτῶν τοῦ κοινωνικοῦ συστήματος ποὺ ἐπὶ τούτων θεμελιοῦται. Ἡ ἀνάπτυξις τῶν μέσων παραγωγῆς πέραν ὀρισμένου βαθμοῦ, προκαλεῖ ἀντιθέσεις καὶ ἀντινομίας μεταξὺ τοῦ τρόπου παραγωγῆς καὶ τῶν σχέσεων ἴδιοκτησίας ποὺ χαρακτηρίζουν τὴν κοινωνικὴν δργάνωσιν, ἡ ὄποια συνεπείᾳ τούτου ἀποσύντιθεται καὶ ἀνατρέπεται παρέχουσα τὴν θέσιν τῆς εἰς μίαν νέαν κοινωνικὴν κατάστασιν εἰς τὴν ὄποιαν συμβιθάζονται καὶ ἐπιλύονται αἱ εἰς τὴν προηγουμένην ἐκδηλωθεῖσαι ἀντιφάσεις καὶ συγκρούσεις. Ἡ τοιαύτη κατὰ διαλεκτικὸν ρυθμὸν κοινωνικὴ ἔξελιξις προ-

¹ K. Marx: Kapital, I, XXVI, § VII.

² K. Marx: ἐνθ. ἀν. I, XXVI, § VII.

³ K. Marx - F. Engels: Manifest.

παρετηρήθη κατά τὸ παρελθόν, θὰ λάβῃ ὡσαύτως χώραν καὶ κατά τὸ μέλλον. Ἐπὶ τῇ βάσει τοῦ αὐτοῦ λογικοῦ νόμου τῆς ἀρνήσεως καὶ ἀντιθέσεως, θὰ παρέλθῃ καὶ τὸ σημερινὸν καπιταλιστικὸν καθεστώς — ὅπως παρῆλθε καὶ τὸ πρὸ αὐτοῦ φεουδαρχικόν, — διότι ἡ ἔξελιξις τῶν ἐν αὐτῷ παραγωγικῶν μέσων ἔδημιούργησεν ἥδη τὰ σπέρματα τῆς ἀναγκαίας τούς ἀποσυνθέσεως. Τῷ ὅντι ἡ «ἰδιωτικὴ ιδιοκτησία» ποὺ χαρακτηρίζει τὸ σύστημα τοῦτο, ἔχει ἔλθει, κατὰ τὸν Μάρκ, εἰς ἀντίφασιν πρὸς τὸν τρόπον ἔργασίας καὶ παραγωγῆς ποὺ ἀπαιτοῦν τὰ σύγχρονα μηχανικά μέσα, δημιουργήσασα ἐκ τούτου «τὴν ἴδιαν της ἀντίθεσιν, τὸ προλεταριάτον»¹, τὸ ὅποιον τείνει, συνεπείᾳ «ἔξελιξεως ἔγκειμένης εἰς τὴν φύσιν τῶν πραγμάτων» πρὸς τὴν ἀποσύνθεσιν καὶ διάλυσιν τῆς ἀντιθέτου πρὸς αὐτὸ θέσεως, τῆς ιδιωτικῆς ιδιοκτησίας². Ἡ πάλη αὐτὴ τῶν τάξεων — ἡ πάλη δηλαδὴ μεταξὺ τῶν προλεταρίων καὶ τῶν καπιταλιστῶν ιδιοκτητῶν τῶν παραγωγικῶν μέσων³, ποὺ προκύπτει ὡς φυσικὴ συνέπεια τῶν ἀντιφάσεων τοῦ ὑφισταμένου κοινωνικοῦ καθεστῶτος, θὰ ἔχῃ ὡς ἀναγκαῖον ἀποτέλεσμα «τὴν ρῆξιν τοῦ παλαιοῦ καπιταλιστικοῦ περιθλήματος», λίαν στενοῦ διὰ τὰς νέας παραγωγικὰς δυνάμεις, — καὶ τὴν δημιουργίαν μιᾶς νέας μορφῆς κοινωνικῆς δργανώσεως, ἀνωτέρας καὶ τελειοτέρας, εἰς τὴν δποίαν θὰ αἴρωνται αἱ σημεριναὶ ἀντινομίαι καὶ συγκρούσεις διὰ τῆς καταργήσεως τῆς ιδιωτικῆς ιδιοκτησίας καὶ τῆς κοινωνικοποίησεως τῶν μέσων

1 K. Marx: Die Heilige Familie., II, 132.

2 K. Marx: ἔνθ. δν. 132 - 133.

3 Ἡ «πάλη τῶν τάξεων» ἐμφανίζεται ὑπὸ διαφόρους μορφάς εἰς τὸ Μαρξικὸν σύστημα. Οὕτω, εἰς μὲν τὰ καθαρῶς ἐπιστημονικά συγγράμματα τοῦ Μάρκ, παρουσιάζεται ὡς προκύπτουσα ἀπὸ τὴν ἀναγκαίαν σύγκρουσιν μεταξὺ παραγωγικῶν δυνάμεων καὶ σχέσεων ιδιοκτησίας, ὡς «ἔνας ιδιαίτερος τρόπος θεωρήσεως τῶν κοινωνικῶν μορφῶν», ὅπως γράφει ὁ J. Lhomme, τῶν δποίων «ἡ Ιστορία ἐμφανίζεται τοιουτοτρόπως ὡς μία σειρά δραμάτων εἰς τὰ δποία κάθε πρωταγωνιστῆς δημιουργεῖ τοὺς ίδιους του νεκροθάπτας Ι» (J. Lhomme: Le Problème des Classes, 1938, 166 - 8). Εἰς δὲ τὰ προπαγανδιστικά του βιβλία, παρουσιάζεται ὡς διφειλομένη εἰς λόγους αἰσθηματικούς. Εἰς τὸ Καμμουνιστικὸν λ. χ. Μανιφέστο, δὲ Μάρκ γράφει δτὶ «δλόκληρος ἡ Ιστορία τῆς ἀνθρωπίνης κοινωνίας μέχρι σήμερον, εἶναι ἡ Ιστορία τῆς πάλης τῶν τάξεων» ἐμφανίζων τοιουτρόπως τὴν πάλην τῶν τάξεων ὡς συνέχειαν τῶν πολὺ παλαιῶν ἀνταγωνισμῶν μεταξὺ ἔχοντων καὶ ἀκτημόνων, μεταξὺ πλουσίων καὶ πτωχῶν, οἱ δποίοι έχουν τὴν βάσιν των εἰς καθαρῶς ἥθικά καὶ ψυχολογικά ἔλαττηρια. Δι' αὐτὸν τὸν λόγον δὲ G. Sorel δρθῶς παρατηρεῖ: «δτὶ τὸ σύγδον τοῦ Μανιφέστου έχει μεγάλας ἀναλόγιας πρὸς τὴν φιλολογίαν τῶν οὐτοπιστῶν, μέχρι σημείου ὅστε νὰ κατηγοροῦν τὸν Μάρκ δτὶ ἀντέγραψε τὸ Μανιφέστον τῆς Δημοκρατίας τοῦ Considerant». (Sorel: La Décomposition du Marxism, 30).

τῆς παραγωγῆς, χάρις εἰς τὰς δποίας θὰ τεθῇ τέρμα εἰς τὴν διάκρισιν τῶν τάξεων καὶ τὸν διχασμὸν τῆς κοινωνίας¹. Ἡ νέα αὐτὴ μορφὴ κοινωνικῆς δργανώσεως, θὰ ἐπιβληθῇ καὶ θὰ ἐπικρατήσῃ, δχι ὡς καρπὸς ἀνωτέρων ἐπιδιώξεων δικαιοσύνης καὶ ἰσότητος — δπως ὑποστηρίζουν οἱ Οὐτοπισταὶ σοσιαλισταὶ — ἀλλ᾽ αὐτομάτως καὶ ἀναποφεύκτως, «εἴτε πιστεύει, εἴτε δὲν πιστεύει εἰς αὐτὴν ἡ ἀνθρωπότης, εἴτε ἔχει, εἴτε δὲν ἔχει συνείδησιν αὐτῆς»², ὡς λογικὸν ἀποτέλεσμα τῆς ἀναγκαίας διαλεκτικῆς ἐξελίξεως τῶν οἰκονομικῶν νόμων τῆς παραγωγῆς. Ὁ ἀνθρωπός, κατὰ συνέπειαν, δὲν ἔχει τὴν δύναμιν οὔτε ν' ἀντιταχθῇ, οὔτε ν' ἀντιδράσῃ κατὰ τῆς μοιραίας ταύτης ἐξελίξεως: διότι καὶ ὁ ἴδιος «κοινωνικῶς» δὲν εἶναι παρὰ «προϊόν» «τῆς οἰκονομικῆς διαμορφώσεως τῆς κοινωνίας», συντελουμένης κατὰ φυσικοὺς καὶ ἀκαταγωνίστους νόμους³. Δὲν ἔχει ἀκόμη, οὔτε καν τὴν δύναμιν νὰ ἐπιταχύνῃ ἢ νὰ συντομεύσῃ διὰ τῆς ἐνεργείας του τὰ φυσικὰ στάδια διὰ τῶν δποίων θὰ διέλθῃ ἡ κοινωνικὴ ἐξέλιξις⁴: τὸ μόνον τὸ δπόιον δύναται νὰ πράξῃ ἄμα «ὡς γνωρίσῃ τὸν φυσικὸν νόμον τῆς κοινωνικῆς ἐξελίξεως», εἶναι, διὰ τῆς προσαρμογῆς του εἰς αὐτόν, «νὰ ἐλαττώσῃ καὶ νὰ πραῦνῃ τὰς δδύνας τῆς κυριοφορίας» τοῦ νέου καθεστώτος⁵.

Τοιουτοτρόπως διὰ τοὺς ἴδρυτὰς τοῦ Ἐπιστημονικοῦ Σοσιαλισμοῦ, ἡ ἀνθρωπίνη κοινωνία ἐξελίσσεται διὰ διαδοχικῶν φάσεων ἢ καταστάσεων, αἱ δποίαι ἀκολουθοῦν αἱ μὲν τὰς δέ, σύμφωνα πρὸς τὸν διαλεκτικὸν ρυθμὸν εἰς τὸν δπόιον ὑπακούει ἡ ἐξέλιξις τῶν ὕλικῶν μέσων τῆς παραγωγῆς: δπως εἰς τὸν κύκλον τῶν μηχανι-

1 K. Marx: Kapital, I, XXVI § VII.

2 "Ορ. κριτικὴν Ρώσου συγγραφέως δημοσιευθεῖσαν εἰς τὸν «Εύρωπα-κὸν Ταχυδρόμον» τῆς Πετρουπόλεως (Μάρτιος 1872) τὴν δποίαν δ Μάρκ, ὡς ἀποδίδουσαν ἐπακριβῶς τὰς θεωρίας του, τὴν συμπεριλαμβάνει εἰς τὸν πρόλογον τῆς 2ης ἐκδόσεως τοῦ «Κεφαλαίου».

3 «Ἡ θεωρία μου ἡ δποία διαθλέπει εἰς τὴν οἰκονομικὴν διαμόρφωσιν τῆς κοινωνίας μίση φυσικὴν ἐξέλιξιν, δὲν δύναται νὰ καταστήσῃ τὸ ἀτομον ὑπεύθυνον διὰ μίση κατάστασιν τῆς δποίας κοινωνικῶς παραμένει τὸ προϊόν». (Kapital, Πρόλογος 1ης ἐκδόσεως).

4 «Μία κοινωνικὴ κατάστασις οὖδεποτε ἀποθίσκει προτοῦ ἐξελιχθοῦν εἰς αὐτὴν δλαι αἱ παραγωγικαὶ δυνάμεις ποὺ ἐγκλείει». (K. Marx: Zur Kritik der Politischen Öeconomie, VII).

5 «Ἄμα ὡς μία κοινωνία ἀποκαλύψει τὸν φυσικὸν νόμον τῆς ἐξελίξεως τῆς — καὶ δ σκοπός μας δὲν εἶναι παρὰ ἡ ἀποκάλυψις τοῦ οἰκονομικοῦ νόμου τῆς ἐξελίξεως τῆς νεωτέρας κοινωνίας — δὲν δύναται οὔτε νὰ ἀγνοῇ, οὔτε νὰ καταλύσῃ διὰ μίση πράξεως τῆς θελήσεως τῆς τὰς φυσικὰς φάσεις τῆς ἐξελίξεως αὐτῆς. Τὸ μόνον ποὺ δύναται, εἶναι νὰ μειώσῃ καὶ νὰ πραῦνῃ τὰς δδύνας τοῦ τοκετοῦ». (Kapital, πρόλογος 1ης ἐκδόσεως).

κῶν μέσων, κατ' ἀπαράθιατον διαλεκτικὴν ἀναγκαιότητα, τὸ «έργαλεῖον» παρήγαγε τὴν ἄρνησιν αὐτοῦ τὴν «μηχανήν», ἡ δὲ τελευταία αὕτη ἐδημιούργησεν ώσαύτως καὶ τὴν ίδικήν της ἄρνησιν, δηλαδὴ τὴν ἄρνησιν τῆς ἄρνησεως, τὸν «μηχανισμόν», — ἔτσι καὶ εἰς τὴν κοινωνικὴν ζωὴν μὲ τὴν αὐτὴν ἀναγκαιότητα τὸ «προκαπιταλιστικὸν» σύστημα — τὸ δποῖον ἔθασίζετο ἐπὶ τῆς ίδιωτικῆς ίδιοκτησίας τοῦ ἔργατου ἐπὶ τῶν μέσων τῆς παραγωγῆς αὐτοῦ, ἐπὶ τῶν ἔργαλείων, — ἐδημιούργησε τὴν ίδιαν του ἄρνησιν, τὸν «καπιταλισμὸν» — θεμελιούμενον ἐπὶ τῆς ἀτομικῆς ίδιοκτησίας ὅχι πλέον τῶν ἔργαζομένων, ἀλλὰ τῶν καπιταλιστῶν, — δ δποῖος «καπιταλισμὸς» παρασκευάζει μὲ τὴν σειράν του καὶ τὴν ίδικήν του ἄρνησιν, δηλαδὴ τὴν ἄρνησιν τῆς ἄρνησεως, τὸν «κομμουνισμόν», δοτις ἀντικαθιστᾷ τὴν ἀτομικὴν διὰ τῆς κοινωνικῆς ίδιοκτησίας τῶν μέσων τῆς παραγωγῆς¹. Φεούδαρχισμός, Καπιταλισμός, Κομουνισμός, εἶναι, κατὰ συνέπειαν, δ ἀναγκαῖος κύκλος τῆς ἔξελιξεως τῆς ἀνθρωπίνης κοινωνίας, δ δποῖος καθορίζεται καὶ ἀνταποκρίνεται πρὸς τὸν ἐξ ίσου ἀναγκαῖον κύκλον τῆς ἔξελιξεως τῶν ύλικῶν μέσων τῆς παραγωγῆς: 'Ἐργαλεῖον, Μηχανή, Μηχανισμός.

Ο κύκλος αὐτὸς τῆς ἔξελιξεως τῆς ἀνθρωπίνης κοινωνίας, συντελεῖται, ως εἴπομεν ἥδη, διὰ τὴν Μαρξικὴν ἀντίληψιν, κατὰ τρόπον ἀναγκαῖον, αὐτόματον, καὶ ἀνεξάρτητον ἀπὸ τὴν βούλησιν τῶν ἀνθρώπων. Ούδεμίσιν δὲ σημασίαν ἔχει τὸ γεγονός δτι τὰ παραγγικὰ μέσα ποὺ κατευθύνουν τὴν κοινωνικὴν αὐτὴν ἔξέλιξιν, εἶναι δημιουργήματα τῆς ἔργασίας τοῦ ἀνθρώπου: ἡ ἔργασία ἡ δποία τὰ παράγει, δὲν εἶναι ἡ ἀτομική, ἡ ἐνσυνείδητος τοιαύτη, ἀλλὰ «ἡ συνολική», ἡ «ἀπέρδσωπος» παραγγική ἔργασία, ἡ δποία ἐνεργεῖ ἐν τῷ προκειμένῳ, κατὰ τὸν Μάρξ, «ὡς φυσική δύναμις»². Συνεπῶς τὴν ἔργασίαν τοῦ ἀνθρώπου δ Μαρξισμὸς θεωρεῖ, δπως ὀρθῶς παρατηρεῖ δ C. Bourthoumieux, ὡς «μίαν φυσικὴν δύναμιν ἡ δποία εἶναι μὲν ίδική του (τοῦ ἀνθρώπου), ἀλλὰ δὲν συγ-

¹ Τὴν ἔξέλιξιν τῆς ίδιοκτησίας καὶ τῆς κοινωνίας εἰς διαλεκτικὴν 'Εγελιανήν γλῶσσαν, δρ. εἰς Kapital, I, XXVII § VII.

² «Ἡ ἔργασία εἶναι κατ' ἀρχὴν φαινόμενον ποὺ ἐνώνει τὸν ἀνθρώπον καὶ τὴν φύσιν — φαινόμενον εἰς τὸ δποῖον δ ἀνθρώπος προσαρμόζει, ρυθμίζει καὶ ἐλέγχει τὴν ἀνταλλαγὴν ὅλης ποὺ κάμνει μὲ τὴν φύσιν. Ἐνεργεῖ δὲν ἀπιον τῆς φυσικῆς ὅλης ὡς μία φυσικὴ δύναμις». (Kapital, I, 133).

«Ἡ ἔργασία δὲν εἶναι καθ' ἔαυτὴν πάρα ἡ ἐκδήλωσις μιᾶς φυσικῆς δυνάμεως». (Marx: Randglossen zum Programm der deutschen Arbeiterpartei, σ. 22).

χέεται μὲ τοῦτον»¹, — τὴν δὲ κοινωνικὴν ἔξέλιξιν — καὶ τὸν πολι-
τισμὸν ποὺ αὐτὴ δημιουργεῖ — ἀντιλαμβάνεται ως προϊὸν μιᾶς
ὑπερτέρας δυνάμεως, τῆς «Φύσεως», εύρισκομένης ὑπεράνω τῶν
ἀνθρώπων, τοὺς δποίους χρησιμοποιεῖ ἀπλῶς ως δργανα, — δπως
ἀκριβῶς καὶ οἱ Φιλελεύθεροι οἰκονομολόγοι. Διὰ τὸν λόγον τοῦ-
τον ἔξομοιώνει, δπως καὶ οἱ τελευταῖοι, τὰ κοινωνικὰ φαινόμενα
πρὸς τὰ φυσικὰ τοιαῦτα². Διὰ τὸν λόγον τοῦτον θεωρεῖ, δπως καὶ
αὐτοί, τὴν κοινωνικὴν ἔξέλιξιν ως «φυσικὴν πορείαν»³, ως «φυσικὴν
ἄλληλουχίαν ιστορικῶν φαινομένων»⁴, συντελουμένην χάρις εἰς τὴν
ἐπίδρασιν τῶν «φυσικῶν» ἀκαταγωνίστων νόμων, οἱ δποῖοι διέπουν
τὴν παραγωγικὴν καὶ κοινωνικὴν ζωὴν, καὶ οἱ δποῖοι «ἐκδηλοῦνται
καὶ πραγματοποιοῦνται μὲ σιδηρᾶν ἀνάγκην»⁵. Μὲ μόνην τὴν δια-
φοράν, δτι οἱ φυσικοὶ οὗτοι νόμοι, δὲν εἶναι δι' αὐτὸν αἰώνιοι καὶ
ἀναλλοίωτοι, δπως διὰ τοὺς Φιλελεύθερους οἰκονομολόγους: «νό-
μοι ἀφηρημένοι δὲν ὑπάρχουν διὰ τὸν Μάρξ»⁶. Διὰ τοῦτον ἀντιθέ-
τως, «κάθε ιστορικὴ περίοδος,... κέκτηται ίδιους νόμους»: δηλαδή,
κάθε κοινωνικὴ περίοδος, κάθε κοινωνικὸν σύστημα, ἔχει τοὺς ίδι-
κούς του νόμους, νόμους μηχανικούς καὶ ἀκαταγωνίστους, οἱ δποῖοι
τὸ διέπουν μὲ ἀναγκαιότητα κατὰ τὴν διάρκειαν τῆς λειτουργίας
του⁷. «Αμα δμως μία κοινωνικὴ περίοδος παρέλθῃ, ἀμα ἔνα κοινω-
νικὸν σύστημα ἀντικατασταθῇ δι' ἄλλου, τότε ἡ κοινωνικὴ ζωὴ «ἀρ-
χίζει ἀμέσως νὰ διέπεται ἀπὸ ἄλλους νόμους»⁸. Ἐπειδὴ δὲ τὰ κοι-
νωνικὰ συστήματα εἶναι ὑποχρεωμένα νὰ παρέρχωνται καὶ ν' ἀντι-

¹ Ch. Bourthoumieux: *Essai sur le fondement philosophique des doctrines économiques*, 1936, 89.

2 Κ. K a u t s k y. Πρόλογος εις «Κεφάλαιον».

³ K. Kautsky, Πρόλογος της πατέρας της ανατολής, — δημοσίως I, XXVI, § VII.

3 Kapital, Πρόλογος 1ης έκδοσεως, Αθήνα, 1981, σ. 1-2.
4 Kapital, Πρόλογος 2ας έκδόσεως ἐκ τῆς κριτικῆς τοῦ Ρώσου συγγραφέως.

5 Kapital, Πρόλογος 1ης ἐκδόσεως, LXXVII.

⁶ Kapital. Πρόλογος 2ας ἐκδόσεως, κριτική Ρώσου συγγραφέως.

8 Kapital, Πρόβλογος 2ας έκδόσεως Ξνθ. δν.

καθιστῶνται κατά μίαν σειράν προσδιωρισμένην, εἶναι προφανές ότι «δ φυσικὸς νόμος τῆς ἔξελίξεως τῆς κοινωνίας» ἐμφανίζει πολὺ μεγαλυτέραν σπουδαιότητα ἀπό τοὺς παροδικούς νόμους ποὺ διέπουν τὰ κοινωνικὰ φαινόμενα «ύπὸ τὴν μίαν των μορφὴν ἀκινητοποιημένην καὶ ὑπὸ τὰς σχέσεις τὰς ὅποιας ἐμφανίζουν εἰς μίαν δεδομένην χρονικὴν περίοδον¹.

Δύο, λοιπόν, εἰδῶν νόμοι, κατὰ τὴν Μαρξικὴν θεωρίαν, προστανται τῆς ἀνθρωπίνης κοινωνίας: ἀφ' ἐνὸς μὲν νόμοι στατικοί, συμφυεῖς καὶ ἀλληλένδετοι πρὸς μίαν κοινωνικὴν περίοδον, πρὸς ἐν κοινωνικὸν καθεστώς, οἱ δποῖοι παύούν λειτουργοῦντες ἅμα ὡς ἡ ἐν λόγῳ κοινωνικὴ περίοδος, ἅμα ὡς τὸ ἐν λόγῳ κοινωνικὸν καθεστώς παρέλθῃ — ὅπως λ. χ. οἱ νόμοι τοῦ καπιταλιστικοῦ καθεστῶτος τοὺς δποίους ἐμελέτησεν ἡ Κλασσικὴ οἰκονομία καὶ οἱ δποῖοι ἐνῷ ισχύουν ἄκαμπτοι καὶ ἀπαραθίαστοι καθ' ὅλην τὴν διάρκειαν τοῦ ἐν λόγῳ καθεστῶτος, θὰ παύσουν αὐτομάτως λειτουργοῦντες ἅμα τὸ καθεστώς τοῦτο ἔξαφανισθῇ,— ἀφ' ἕτερου δὲ νόμοι μεταθολῆς καὶ ἔξελίξεως οἱ δποῖοι καθορίζουν κατὰ τρόπον μηχανικὸν καὶ κατὰ ρυθμὸν ἀκριβῆ καὶ ἀναλλοίωτον τὴν μετάβασιν ἀπὸ τῆς μιᾶς κοινωνικῆς περιόδου εἰς τὴν ἄλλην, ἀπὸ τοῦ ἐνὸς κοινωνικοῦ καθεστῶτος εἰς τὸ ἄλλο². Ὁ Μάρκος ἐμελέτησε βεβαίως τοὺς πρώτους νόμους, τοὺς στατικούς, ποὺ εἶχεν ἥδη ἀποκαλύψει ἡ Ὀρθόδοξη οἰκονομία. Κυρίως δμως ἡσχολήθη μὲ τοὺς δευτέρους, τοὺς δυναμικούς³, — τῶν δποίων πρώτος ἀπεκάλυψε τὸν ἀναλλοίωτον διαλεκτικὸν ρυθμόν, καὶ οἱ δποῖοι ἐμφανίζουν πολὺ μεγαλυτέραν σπουδαιότητα, διότι ἡ κοινωνικὴ ζωὴ εἶναι κατ' οὐσίαν ἐναλλαγὴ μορφῶν καὶ καταστάσεων, εἶναι συνεχῆς ἔξελιξις καὶ μεταμόρφωσις. Πάντως οἱ δυναμικοὶ οὗτοι νόμοι, εἶναι διὰ τὸν Μαρξισμόν, ὅπως ἀκριβῶς καὶ οἱ στατικοὶ διὰ τὸν Φιλελευθερισμόν, νόμοι φυσικοί, μηχανικοί, ἀπρόσωποι, ἀδιάφοροι πρὸς πᾶσαν

1 Kapital, ένθ. ἀν.

2 Ἡ μηχανικὴ ἀκρίθεια τῶν νόμων τούτων εἶναι τοιαύτη, λέγουν οἱ μαθηταὶ τοῦ Μάρκου, ώστε νὰ ἐπιτρέπῃ εἰς τὸν Κομμουνισμὸν «νὰ προλέγῃ τὸ μέλλον» «ὅχι ἐδει συζητήσεως μιᾶς ἀφηρημένης θυνατότητος... ἀλλὰ... ὡς ἔξαγγελίαν ἐκείνου ποὺ διείλει νὰ συμβῇ διὰ τῆς ἐσωτερικῆς ἀναγκαιότητος τῆς Ιστορίας». (Antonio Labriola: *Conception Materialiste de l' histoire*, tr. fr. 1928, 275).

3 «Ἐν καὶ μόνον πρᾶγματα ἀπασχολεῖ τὸν Μάρκος: νὰ εὕρῃ τὸν νόμον τῶν φαινομένων ποὺ μελετᾷ. Ὁχι μόνον τὸν νόμον ποὺ τὰ διέπει ὑπὸ τὴν στατικὴν μορφὴν των, καὶ μὲ δεδομένας σχέσεις ποὺ διαπιστώνομεν εἰς μίαν ὀρισμένην χρονικὴν περίοδον... Ὁ, τι τὸν ἐνδιαφέρει πρὸ παντός, εἶναι δὲ νόμος τῆς μεταβολῆς των, τῆς ἔξελίξεως των, δηλαδὴ δὲ νόμος τῆς μεταβάσεως των

ξπιδίωξιν ἡθικῆς καὶ δικαιοσύνης¹, — εἶναι νόμοι «ὅχι μόνον ἀνεξάρτητοι τῆς βουλήσεως, τῆς συνειδήσεως, τῶν σχεδίων τῶν ἀνθρώπων, ἀλλ' ἀντιθέτως μάλιστα προσδιοριστικοὶ τῆς βουλήσεως, τῆς συνειδήσεως καὶ τῶν σχεδίων αὐτοῦ»², — εἶναι νόμοι ἀκαταγώνιστοι τοὺς ὅποιους οὕδεμία ἐπέμβασις τοῦ Κράτους ἢ τοῦ νομοθέτου εἶναι δυνατὸν νὰ τροποποιήσῃ ἢ νὰ μεταβάλλῃ³. Οἱ νόμοι οὗτοι, ἀφ' οὗ παρεκεύασαν τὸ παρελθόν, προετοιμάζουν αὐτομάτως καὶ μοιραίως, καὶ τὴν μελλοντικὴν κοινωνικὴν δργάνωσιν,

άπό τὴν μίαν μορφὴν εἰς τὴν ἄλλην, ἀπὸ τὴν μίαν τάξιν συνδέσμου εἰς τὴν ἄλλην». (Kapital, κριτικὴ Ρώσου συγγραφέως).

1. Ο Μαρξισμός, δημοσίη είπομεν, δὲν συσχολεῖται μὲν ιδέας ήθικής, δικαιοσύνης ή Ισότητος, δὲν περιέχει «ούτε μόριον ήθικής» δημοσίης γράφει δ. W. Sombart. Δι' αὐτὸν «ή δικαιοσύνη, οὐ θιρωπισμός, η ἐλευθερία κλπ. θύνανται νὰ ζητοῦν χιλίας φοράς τουτοῦ ή ἔκεινο, ἐάν τὸ πρᾶγμα είναι οἰκονομικῶν ἀδύνατον, δὲν πραγματοποιεῖται καὶ παραμένει χίμαιρα». (Mehring: Litter. Nachlass von K. Marx, 1884, III, 249). «Ορα δημοσίως F. Engels: «ή κατάλυσις τῶν τάξεων, δημοσίς καὶ πᾶσα σύλη κοινωνική πρόδοδος καθίσταται δυνατή, δχι διὰ τῆς μπλῆς πεποιθήσεως τῶν μαζῶν περὶ τοῦ δτι ή ὑπαρξίας τῶν τάξεων αὐτῶν είναι διτθετος πρὸς τὴν Ισότητα ή τὴν δικαιοσύνην ή τὴν συναδέλφωσιν, δχι διὰ τῆς θελήσεως τῆς καταργήσεως, ἀλλὰ διὰ τῆς ἐλεύσεως νέων οἰκονομικῶν δρων». (F. Engels: Socialisme Utopique et Sosialisme Scientifique, σ. 31).

(F. Engels: Σοσιαλιστική παρορικός είναι οι οικιακοί θεραπευτές, σ. 10)

2. Έκ τοῦ χωρίου τούτου καὶ ἐκ τῶν προηγουμένως μνημονευθέντων ἔξαγεται σαφῶς καὶ διαχρισθητήτως ἡ παθητικότης· τῆς δινθρωπίνης βουλήσεως εἰς τὸ Μαρξικὸν σύστημα; δρ. κατ. σ.

3. Οι νόμοι οι διέποντες τὸ καπιταλιστικὸν σύστημα εἶναι διὰ τὸν Μάρκον
ἄκαμπτοι καὶ ἀπαραβίαστοι ἀπὸ τὴν ἀνθρωπίνην θέλησιν, διότις ἀκριβῶς καὶ
διὰ τοὺς Ὀρθοδόξους οἰκονομολόγους. Διὰ τοῦτο, πᾶσα προσπάθεια μεταρ-
ρυθμίσεως τῶν ἐφ' ὅσον διατηρεῖται κατὰ βάσιν ὁ καπιταλισμός, εἶναι δι' αὐ-
τὸν δχι μόνον ματαία, δὲλλα καὶ ἐπιζημία, διότι παρεμποδίζει τὴν ταχεῖσαν καὶ
φυσικὴν ἀνάπτυξιν αὐτοῦ ἐκ τῆς διποίας ἐξαρτᾶται καὶ ἡ ὠρίμανσις τῶν ὅρων
τῆς ἀνατροπῆς του. Ἡ μόνη συνεπῶς ἐνδεδειγμένη δῦνα, κατὰ τὸν Μάρκον, εἶναι
ἡ ἀνατροπὴ τοῦ ὑφισταμένου καθεστῶτος ἄμας ὡς αἱ ύλικαι συνθῆκαι φριμά-
σουν, διότε μὲ τὴν ἔλευσιν τοῦ νέου καθεστῶτος θὰ παύσουν αὐτομάτως λειτουρ-
γοῦντες οἱ νόμοι τοῦ παλαιοῦ. «Ἐπὶ μακρὰ ἔτη ὁ Μάρκος καὶ ὁ Engels — γράφει ὁ
V. Simekhovitch — ἐθεώρουν κάθε προσπάθειαν πρὸς ρύθμισιν τῶν οἰκονομικῶν
ὅρων διὰ νόμων, ὡς μέσον ἀγονον καὶ συνεπειῶν ἀντιδραστικῶν. Τὸν βλέπομεν
λοιπὸν νὰ ἀναθεματίζῃ τὸν νόμον τοῦ δικταώρου ὡς ἐξῆς: «πᾶσα κοινωνικὴ ἀνά-
πτυξις τῆς Ἀγγλίας ἐξαρτᾶται ἐκ τῆς ἀναπτύξεως καὶ τῆς προόδου τῆς βιομη-
χανίας τῆς. «Ολοι δὲ οἱ θεσμοί ποὺ ἀντιτίθενται εἰς τὴν προόδον ταύτην, ποὺ
προσπαθοῦν νὰ τὴν ρυθμίσουν καὶ νὰ τὴν κατευθύνουν... εἶναι ἀντιδραστικοί
καὶ ἀπηρχαιωμένοι». (V. Simekhovitch: Ἐνθ. ἀν. σ. 135). Μετὰ ταῦτα ὁ
Μάρκος ἐπεκρότησε τὰς διαφόρους μεταρρυθμίσεις, δὲλλα ἀπὸ λόγους καθαρᾶς
τακτικῆς: διότι παρέμεινε πάντοτε βασικῶς ἀντίθετος πρὸς τὴν ἀρχὴν τῆς
μεταρρυθμίσεως ἐκ «τῆς πεποιθήσεως περὶ ἀδυναμίας μερικῆς τροποποίησεως
τῶν ἀρχῶν τοῦ καπιταλισμοῦ». (Art. Labriola: Karl Marx, 170).

«είτε ή ἀνθρωπότης πιστεύει, είτε δὲν πιστεύει εἰς αὐτήν, είτε έχει, είτε δὲν έχει συνείδησιν αὐτῆς».

Ἐπὶ τῇ βάσει τῆς ἔκτεθείσης ἀναλύσεως, δ «ἱστορικὸς ὄλισμὸς» σημαίνει προφανῶς δύο τινά: α) ὅτι δ κοινωνικὸς κόσμος, ἢ κοινωνικὴ ζωὴ εἶναι ἀποτέλεσμα καὶ ἀντανάκλασις ἐνδὸς ἄλλου κόσμου, τοῦ κόσμου τῶν ὄλικῶν δυνάμεων καὶ μέσων τῆς παραγωγῆς, δ δποίος συνιστᾷ τὴν ἐσωτέραν πραγματικότητα καὶ τοῦ δποίου αἱ κινήσεις καὶ αἱ μεταμορφώσεις καθορίζουν τὰς κινήσεις καὶ τὴν ἐξέλιξιν τῆς κοινωνικῆς ζωῆς. Καὶ β) ὅτι αἱ κινήσεις καὶ μεταμορφώσεις τῶν ὄλικῶν μέσων τῆς παραγωγῆς, κατ' ἀκολουθίαν καὶ ἡ ἐξέλιξις τῆς κοινωνικῆς ζωῆς, συντελοῦνται κατὰ «ἐσωτερικοὺς» καὶ ἀκαταγωνίστους φυσικοὺς νόμους, τείνοντας μὲ λογικὴν ἀναγκαιότητα, ποὺ μᾶς καθορίζει ἡ Ἐγελιανὴ διαλεκτική, πρὸς τὴν πραγματοποίησιν μιᾶς προκαθωρισμένης, ἀλλὰ ἀνωτέρας, κοινωνικῆς μορφῆς. Ὁ ἱστορικὸς τούτεστιν ὄλισμὸς, εἶναι κατ' οὖσαν «μονιστικὴ» καὶ «μοιρολατρικὴ» θεωρία περὶ τῆς ἐξέλιξεως τῆς ἀνθρωπίνης κοινωνίας: μονιστικὴ, διότι δέχεται ἔνα καὶ μόνον παράγοντα, τὸν οἰκονομικόν, τὸν ὄλικόν, ὃς διέποντα καὶ καθορίζοντα τὰς ἐκδηλώσεις καὶ τὴν τύχην τῆς πολυπλόκου κοινωνικῆς πραγματικότητος, — μοιρολατρικὴ, διότι θεωρεῖ τὴν τοιουτοτρόπως καθοριζόμένην κοινωνικὴν ζωὴν ὃς ἀκολουθοῦσαν μοναδικὴν καὶ προσδιωρισμένην κατεύθυνσιν, ἐπιτρέπουσαν ἀσφαλῆ τὴν πρόθλεψιν τῶν μεταμορφώσεων τὰς δποίας θὰ ὑποστῇ μελλοντικῶς ἡ κοινωνία, καὶ τὴν δποίαν κατεύθυνσιν οὕτε ἡ ἐνέργεια τοῦ ἀτόμου, οὕτε ἡ ἐπέμβασις τῆς Πολιτείας εἶναι δυνατὸν νὰ τροποποιήσουν ἡ νὰ μεταβάλλουν¹. Τοιοῦτος εἶναι εἰς τὰς γενικὰς γραμμάς του δ «ἱστορικὸς ὄλισμὸς». Δὲν πρόκειται βεβαίως ἐνταῦθα νὰ εἰσέλθωμεν εἰς κριτικὴν τῆς ἀκριβείας τῶν προθλέψεών του καὶ συνεπῶς καὶ τῆς ἐπιστημονικῆς του ἀξίας: ἐπὶ τοῦ σημείου τούτου εἶναι σήμερον σχεδὸν δμόφωνος ἡ ἐπιστήμη². Θὰ

¹ G. Richard: *La Question Sociale et le Mouvement philosophique au XIX siècle* 1914, 338. Ἡ δπως γράφει δ W. Sombart: «Ἡ ἱστορία (διὰ τὸν Μαρξισμὸν) ρέει χωρὶς τὴν βιοήθειαν τῶν ἀνθρώπων, οἱ δποίοι ὀθοῦνται ἀπὸ τὰς φυσικὰς δυνάμεις... δπως τὸ νερὸ τοῦ ποταμοῦ... Ἡ ἱστορία, ὃς μία ἀπὸ τὰς συνισταμένας τῆς φύσεως, ὑποτάσσεται εἰς τοὺς ἴδιους μὲ αὐτὴν «νόμους». Τὸ αὐτεξούσιον, ὃς ἀνεξάρτητος δύναμις, ἀποκλείεται ἀπὸ τὴν Μαρξικὴν ἀντίληψιν τῆς ἱστορίας» (W. Sombart: Ἑνθ. ἀν. 115).

² Οἱ δημιουργοὶ τοῦ ἱστορικοῦ ὄλισμοῦ πρῶτοι ἐκλόνησαν τὸ κύρος αὐτοῦ: οὕτω, μετά τὸν θάνατον τοῦ K. Μάρξ, δ συνεργάτης του F. Engels, κατόπιν δξείας ἐπιθέσεως τῆς δποίας ἐγένετο στόχος δ ἱστορικὸς ὄλισμὸς

περιορισθώμεν μόνον είδικῶς εἰς τὴν ἀνάλυσιν τῆς μεθόδου καὶ τῶν βασικῶν ιδεῶν ποὺ τὸν διέπουν, διὰ νὰ δυνηθώμεν μετὰ ταῦτα νὰ τὰς παραθάλλωμεν πρὸς τὰς τῆς Κλασσικῆς οἰκόνομίας.

Απὸ τῆς ἀπόψεως ταύτης ἔξεταζομένη ἡ Μαρξικὴ θεωρία περὶ τῆς ἔξελίξεως τῆς κοινωνίας, ἐμφανίζεται κατ’ οὓσαν ως προϊὸν τῆς ‘Ἐγελιανῆς φιλοσοφίας¹: διότι προσπαθεῖ νὰ εἰσαγάγῃ δλόκληρον τὴν παγκόσμιον ἔξέλιξιν, ὅχι μόνον τὴν παρελθοῦσαν ἀλλὰ καὶ τὴν μελλοντικήν, ἐντὸς ἑνὸς ἀναλλοιώτου λογικοῦ πλαισίου ἀ priori ύπὸ τοῦ πνεύματος κατασκευασθέντος, τὸ δποίον ἐπὶ πλέον ἔδαινειαθη ἀπὸ ἐκείνην. Η τοιαύτη δύναμις ἀξίωσις περὶ καθορισμοῦ ἐκ τῶν προτέρων διὰ τῆς λογικῆς δδοῦ τῆς ἀναγκαίας μορφῆς τὴν ὁποίαν ἀναποδράστως δφείλει νὰ προσλάσῃ ἡ κοινωνία εἰς τὸ μέλλον, παρουσιάζει τὸν Μαρξισμόν, δύναμις δρθῶς παρατηρεῖ δ G. Sorel, «ὡς ἀποδίδοντα εἰς τὴν ἱστορίαν τὴν ἀποστολὴν τῆς ἐκτελέσεως τῶν ἐπιταγῶν τοῦ λογικοῦ»². Καὶ τοῦτο, δυναδήποτε καὶ ἀν συνιστᾶ μίαν δρθολογιστικήν περὶ κοινωνίας ἀντίληψιν, οὐχ ἥττον ἀποτελεῖ

ὑπὸ τὴν ἀρχικὴν μορφὴν του, ἡναγκάσθη εἰς σειρὰν ἀπιστολῶν ν' ἀναγνωρίσῃ δτι οὔτε δ Μάρξ, οὔτε αὐτός, ἐθεώρησαν ως μοναδικὴν καὶ ἀπόλυτον τὴν ἀπιρροὴν τοῦ οἰκονομικοῦ παράγοντος, δτι ἀμφότεροι ἐδέχθησαν «ὅτι δ οἰκονομικὸς δρος ἀποτελεῖ τὴν βάσιν, πλὴν τὰ διάφορα στοιχεῖα τοῦ ὑπερσκελετοῦ, . . . αἱ πολιτικαὶ, νομικαὶ, φιλολογικαὶ θεωρίαι, αἱ θρησκευτικαὶ πεποθήσεις, ὅλα αὐτὰ τὰ στοιχεῖα, ἀσκοῦν μίαν ἀπίδρασιν ἐπὶ τῆς ἔξελίξεως τῶν ἱστορικῶν ἀνταγωνισμῶν καὶ εἰς πολλὰς περιπτώσεις καθαρίζουν τὰς μορφὰς αὐτῶν». Μετὰ τὴν πρώτην αὐτὴν ὑποχώρησιν, ὀμολόγησε κατόπιν δτι δ «Μάρξ καὶ ἔγὼ εἴμεθα ὑπεύθυνοι ἐν μέρει διὰ τὸ γεγονός δτι οἱ νεώτεροι ἐστηρίχθησαν ἐνίστε περισσότερον τοῦ δέοντος ἐπὶ τῆς οἰκονομικῆς πλευρᾶς». (Αἱ ἀπιστολαὶ αὗται γραφεῖσαι μεταξὺ 1890 καὶ 1894 ἀνετυπώθησαν εἰς τὸ Ἐργον τοῦ M a s a r y k: Die Gründlangen des Marxismus, 1899, σ. 104).— Μετὰ ταῦτα δ μαθητὴς τοῦ Μάρξ E. Bernstein νέον κατέφερε κτύπημα κατὰ τοῦ ἱστορικοῦ ὄλισμοῦ, ὑποστηρίξας τὴν ἀπίδρασιν τῶν ιδεῶν ἐπὶ τῆς κοινωνικῆς ἔξελίξεως καὶ τὴν συμβολὴν τῆς ἀνθρωπίνης θελήσεως εἰς ταύτην: E. Bernstein: Die Voraussetzungen des Sozialismus und die Aufgaben der Sozialdemokratie, 1899). Σήμερον, ἐκεῖνο ποὺ συγκρατεῖ ἡ ἀπιστήμη ἀπὸ τὸν Μαρξικὸν ὄλισμόν, εἶναι μόνον ἡ ἀναγνώρισις τῆς συμβολῆς τῶν οἰκονομικῶν παραγόντων εἰς τὴν διαμόρφωσιν τῆς κοινωνικῆς ζωῆς. (E. Seligman: Interpretation économiique de l'histoire, 70, 163). Παρὰ δὲ τῶν νεωτέρων κοινωνιολόγων δ ἴστορικὸς ὄλισμὸς δὲν γίνεται δεκτὸς πάρα «ὡς μία συμβουλὴ φρονήσεως πρὸς τοὺς ἀπαναστάτας» εἰς τοὺς δποίους ὑποδεικνύει δτι «δὲν δύνανται νὰ ἐπιτύτοις ὀλανδήποτε θελήσουν κοινωνικὴν μεταμόρφωσιν καὶ δτι πᾶσα κίνησις χουν οἰανδήποτε θελήσουν κοινωνικὴν μεταμόρφωσιν καὶ δτι πᾶσα κίνησις πρὸς ἀνατροπὴν μᾶς κοινωνικῆς τάξεως εἶναι ματαία: ἐάν αὕτη ὑποστηρίζεται ἀκόμη ἀπὸ δρους ποὺ τὴν ἔχουν προκαλέσει». (S. Bergach: Marxismus apres Marx, σ. 201 - 202).

1 "Op. κατ. σ.

2 G. Sorel: Πρόλογος εἰς Seligman, XXI.

σαφή παρέκκλισιν τῆς «ἐπιστημονικῆς μεθόδου», ή δποία εἰς τὴν Ιστορίαν περιορίζεται εἰς μόνην τὴν διαπίστωσιν καὶ ἐρμηνείαν τοῦ «τί γίνεται» καὶ δὲν ἔκτρέπεται εἰς θεωρίαν περὶ τοῦ «τί δέον γενέσθαι»¹.

Δυνάμεθα συνεπῶς νὰ εἴπωμεν ότι ἡ μέθοδος ποὺ χρησιμοποιεῖ δὲ Μάρξ, διὰ τὴν κατανθήσιν τῆς ἐξελίξεως τῆς ἀνθρωπίνης κοινωνίας, εἶναι ἀφηρημένη καὶ δογματική, ὡς ὑποτάσσουσα τὰ πραγματικὰ γεγονότα εἰς λογικούς, προκαθωρισμένους καὶ ἀνεξελέγκτους τύπους². Ἡ δὲ κατὰ ἀναλλοίωτον καὶ ἀπαράθιτον διαλεκτικὸν ρυθμὸν κίνησις τῆς κοινωνίας, τὴν δποίαν ἡ μέθοδος αὕτη συνεπάγεται καὶ ἡ δποία μᾶς καθιστᾷ γνωστάς ἐκ τῶν προτέρων τὰς μορφὰς καὶ τὰς φάσεις διὰ τῶν δποίων ἀναγκαίως ἡ τελευταία αὕτη θὰ διέλθῃ, συνιστᾷ εἰς τὴν πραγματικότητα μίαν καθαρῶς «μηχανικήν» ἐξέλιξιν³. Τὸ Μαρξικὸν ἐπομένως σύστημα, τὸ δποίον ἐπὶ τοιαύτης θεωρίας θεμελιώνει τὴν σημαντικωτέραν συνέπειαν αὐτοῦ: τὴν τῆς ἀναγκαίας καὶ αὐτομάτου ἐξελίξεως τῆς κοινωνίας πρὸς τὴν κομμουνιστικὴν μορφὴν, δὲν ἀποτελεῖ οὔσιαστικῶς παρὰ μίαν μηχανικὴν ἀντίληψιν περὶ τῆς ἀνθρωπίνης κοινωνίας, ἐφ' ὅσον τὴν ἐξέλιξιν αὕτης ἀντιλαμβάνεται ὡς συντελουμένην κατὰ δμοιόμορφον καὶ ἀναπότρεπτον κατεύθυνσιν τείνουσαν πρὸς ἐκ τῶν προτέρων γνωστὰ καὶ καθωρισμένα τέλη, ὑπὸ τὴν ἐπήρειαν φυσικῶν καὶ ἀπαραβίαστων νόμων. Συνεπείᾳ τῆς τοιαύτης προσκολλήσεως εἰς τὴν ἀντίληψιν τῶν μηχανικῶν καὶ αὐτομάτων λειτουργούντων, ἀνεξαρτήτων τῆς ἀνθρωπίνης βουλήσεως, φυσικῶν — δυναμικῶν βεβαίως — νόμων, τὸ κοινωνικὸν σύστημα τοῦ Μάρξ δδηγεῖται κατ' ἀνάγκην εἰς τὸν χωρισμὸν τῆς οἰκονομικῆς καὶ κοινωνικῆς ζωῆς ἀπὸ τὴν ἀνθρωπίνην συνείδησιν καὶ δρᾶσιν, εἰς τὴν ἀναγνώρισιν μᾶς ὑπερτέρας μυστηριώδους «φυσικῆς» δυνάμεως διεπούσης τὴν

¹ E. Selligman: Ενθ. δν. 113.

² Ο Καθηγητὴς Selligman φρονεῖ πὼς δὲ Ιστορικὸς ὄλισμός, ἐφ' ὅσον περιορίζεται εἰς μίαν οἰκονομικὴν ἐρμηνείαν τῆς Ιστορίας, δὲν δύναται ν' ἀποκρουσθῇ. «Οταν δύμως ἐπιζητεῖ νὰ ἀποδεῖξῃ τὸν βαθμιαῖον ἐκσοσιαλισμόν, τὴν μελλοντικὴν κομμουνοποίησιν τῆς κοινωνίας, τότε παύει ν' ἀποτελῇ Ιστορικὴν μέθοδον διὰ νὰ ἀποδῷ «θεωρητικὸν ίδεωδεῖ» τὸ δποίον «κλείει τοὺς δόθαλμοὺς πρὸ τῆς σημασίας τῶν πραγματικῶν γεγονότων καὶ τοῦ διδάγματος τῆς Ιστορίας» (Selligman: Ενθ. δν. 112 - 113). — Ομοίως κατὰ τὸν καθηγητὴν H. See, δὲ Ιστορικὸς ὄλισμός ἀποτελεῖ «κατ' οὐσίαν θεωρίαν à priori, μεταφυσικήν καὶ κατὰ τινὰς ξεννοίαν ίδεολογικήν». (H. See: Ενθ. άν. σ. 103). — Σχετικῶς δρ. δμοίως E. Bernstein: Ενθ. δν. 9. — L. von Mises: Socialism, 323 - 325.

³ Περὶ μηχανικῆς ἐξελίξεως, δρ. κατωτ. σ.

ἀνθρωπίνην κοινωνίαν, καὶ εἰς τὴν ὑποτίμησιν τῆς συμβολῆς διὰ τὴν διαμόρφωσιν τῆς κοινωνίας τοῦ ἀνθρώπου, δ ὅποῖος ἐν τούτοις «πρέπει νὰ θεωρήται ως ὁ πραγματικὸς παράγων τῶν κοινωνικῶν σχέσεων καὶ ίδεῶν»¹. Ἐπὶ πλέον δέ, ως ἀποδεχόμενος τὴν Ὁπαρξιν μιᾶς «οὐδίτιας» τῆς κοινωνικῆς ζωῆς, συνιστωμένης ἐκ τῶν ύλικῶν οἰκονομικῶν δυνάμεων καὶ μέσων, εἰς τῶν δποίων τοὺς προκαθωρισμένους συνδυασμούς διατίθεται τὴν δημιουργὸν αἰτίαν τοῦ παντός, δ Μαρξισμὸς καταλήγει εἰς τὴν παραγνώρισιν τῆς φύσεως τῆς οἰκονομικῆς ἐπιστήμης, τὴν δποίαν ἀντιλαμβάνεται ως ἀπολύτως ἀγάλογον πρὸς τὰς φυσικὰς ἐπιστήμας², καθ' ως καὶ εἰς τὴν ἐπίδειξιν «μιᾶς δλυμπίας περιφρονήσεως πρὸς τὰ συγκεκριμένα γεγονότα ποὺ ἀπαρτίζουν τὴν οἰκονομίαν»³, ἀφ' οὗ νομίζει δτι εἶναι εἰς θέσιν νὰ γνωρίζῃ ἐκ τῶν προτέρων τὴν μελλοντικὴν καὶ ἀναπότρεπτον ἔξελιξιν τῶν ἐν λόγῳ γεγονότων.

1. Art. Labriola: Karl. Marx, 132.

2. "Οπως δηλαδή καὶ ἡ Ὀρθόδοξος Οἰκονομικὴ Σχολὴ, καὶ ως ἐκ τούτου ἀπαιτεῖ «ἀπὸ τὸν οἰκονομολόγον τὸν αὐτὸν βαθὺδὸν ἀνεξαρτησίας ἀπέναντι τῶν οἰκονομικῶν φαινομένων, ποὺ ἀπαιτεῖ (ἡ φυσικὴ ἐπιστήμη) ἀπὸ τὸν φυσικὸν ἔναντι τῶν φυσικῶν φαινομένων». (Art. Labriola: Ἑνθ. ἀν. 131).

3. Art. Labriola: Ἑνθ. ἀν. 132.